

Entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallinen osallisuus

Heikki Palviainen
31.8.2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

| | | | |
|--|----------------------------------|--|--|
| Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta | | Laitos – Institution Käytännöllinen teologia | |
| Tekijä – Författare Heikki Palviainen | | | |
| Työn nimi – Arbetets titel Entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallinen osallisuus | | | |
| Oppiaine – Läroämne Kirkkososiologia | | | |
| Työn laji – Arbetets art Pro gradu-tutkielma | Aika – Datum 31.8.2020 | Sivumäärä – Sidoantal 58 | |
| <p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallista osallisuutta. Osallisuutta lähestyttiin kirjallisuudessa käytettyjen määritelmien ja Erik Allardtin hyvinvointiteorian avulla. Tutkimukseen haastateltiin kymmentä entistä Jehovan todistajaa, jotka olivat viettäneet lapsuutensa ja nuoruuteensa liikkeessä.</p> <p>Koulutuskielteisyyteen liittyvät työmarkkinaongelmat ja mielenterveydellisten häiriöiden yhteisvaikutus altisti osattomuudelle ja syrjäytymiselle. Aineiston perusteella Jehovan todistajuudella, liikkeen vaikutuspiirissä kasvamisella ja siitä irtautumisella on yhteys mielenterveyden häiriöihin. Yhteistä psyykkisille ongelmille ja masennukselle oli voimakkaat syyllisyyden ja kelpaamattomuuden tunteet, joita informantit olivat kokeneet Jehovan todistajana.</p> <p>Informantit olivat kokeneet enemmän tai vähemmän vahvaa ulkopuolisuutta ainakin jossain vaiheessa elämäänsä. Tyypillisesti puute liittyi sosiaalisiin suhteisiin. Irrallisuuden kokemukset, liikkeessä koettu luottamuksen menettäminen ja karttaminen vaikeuttivat ihmissuhteiden luomista ja ylläpitoa. Osa ulkopuolisuuden ja irrallisuuden kokemuksista liittyi yhteiskuntaan. Se oli yleinen elämää ja ihmissuhteita koskeva kokemus. Kyvyssä vaikuttaa oman elämän kulkuun vaikutti olevan vähiten puutetta. Liikkeestä irtaantuminen voidaan kokea voimaannuttavana prosessina.</p> | | | |
| Avainsanat – Nyckelord Jehovan todistajat, yhteiskunnallinen osallisuus, uskonnolliset liikkeet | | | |
| Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia | | | |
| Muita tietoja | | | |

Sisältö

| | |
|--|----|
| 1 Johdanto | 1 |
| 2 Liikkeen tausta ja aikaisempi tutkimus..... | 3 |
| 2.1 Jehovan todistajien historia ja oppi..... | 3 |
| 2.2 Jehovan todistajien elämäntapa | 6 |
| 2.3 Aikaisempi tutkimus | 8 |
| 3 Teoreettinen viitekehys ja tutkimustehtävä..... | 10 |
| 3.1 Yhteiskunnallinen osallisuus kirjallisuudessa | 10 |
| 3.2 Erik Allardtin hyvinvointiteoria..... | 13 |
| 3.3 Tutkimustehtävä..... | 15 |
| 4 Tutkimusaineisto, tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen eettisyys | 17 |
| 4.1 Tutkimusaineisto ja sen kerääminen | 17 |
| 4.2 Tutkimusmenetelmän kuvaus | 18 |
| 4.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus | 21 |
| 5 Tutkimuksen tulokset..... | 23 |
| 5.1 Kokemus kuulumisesta yhteiskuntaan ja itsensä toteuttamisen tarve (BEING)..... | 23 |
| 5.1.1 Mahdollisuus vaikuttaa oman elämän kulkuun | 27 |
| 5.1.2 Poliittinen toimijuus ja järjestötoiminta | 30 |
| 5.2 Osallisuus ja sosiaaliset suhteet (LOVING) | 32 |
| 5.3 Toimeentulo ja osallisuus (HAVING) | 38 |
| 5.4 Mielenterveyden häiriöt ja osallisuus | 41 |
| 5.6 Tulosten tulkinta ja osattomuutta aiheuttavat taustatekijät | 46 |
| 6 Johtopäätökset | 50 |
| Lähde- ja kirjallisuusluettelo..... | 51 |
| Lähteet..... | 51 |
| Lehdet..... | 51 |
| Elektroniset lähteet | 52 |
| Kirjallisuus | 52 |

1 Johdanto

Siellä mä lähin rakentaa jotenkin mun uutta elämää. Sillon mä olin todella ulkopuolinen. Mä olin nukke, joka esitti selviytyvänsä.

Yllä oleva erään tutkimukseen osallistuneen lainaus kertoo siitä, miten vaikea kokemus uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen voi olla. Uskonnollisesta liikkeestä irtautuva voi joutua rakentamaan elämänsä kokonaan alusta. Tiiviistä uskonnollisesta liikkeestä irtautuva voi joutua tekemään vaikeita ja rohkeitakin päätöksiä liikkeen jättämisestä, johon saattaa liittyä ihmissuhteiden menetyksiä, uuden maailmankuvan rakentamista ja oman paikan etsimistä yhteiskunnassa. Liikkeen entinen jäsen kokee helposti irrallisuutta suhteessa entiseen yhteisöön ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallista osallisuutta. Osallisuuteen liittyy monia puolia, eikä sille ole täysin tyhjentävää määritelmää. Se voidaan nähdä syrjäytymisen vastakohtana. Eri määritelmissä painottuvat osallisuuden eri osa-alueet, mutta yhteistä niille on kokemus kuulumisesta yhteiskuntaan ja kyky vaikuttaa oman elämän kulkuun¹. Tunne osallisuudesta syntyy esimerkiksi koulutuksen, työn, harrastusten, järjestötoiminnan ja sosiaalisten suhteiden kautta.

Uskonnon opit ja käytänteet voivat suoraan vaikuttaa yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Jehovan todistajilla ilmenee koulutuskielteisyyttä. Yhteiskunnallisen osallisuuden kokemus syntyy vahvasti koulutuksesta, työstä ja toimeentulosta. Verrattuna moneen muuhun uskonnolliseen liikkeeseen Jehovan todistajat pyrkivät melko vahvasti erottautumaan muusta yhteiskunnasta. Jehovan todistajat haluavat pidättäytyä poliittisten instituutioiden toiminnasta, ja he kieltäytyvät maanpuolustuksesta. Esimerkiksi suomalaisessa herätyskristillisyydessä ei pidättäydytä poliittisesta toiminnasta, kuten äänestämisestä tai maanpuolustuksesta. Uskonto voi vaikuttaa osattomuuden kokemukseen myös paljon vaikeammin seurattavia polkuja pitkin. Uskonto

¹ Esimerkiksi THL:n (2015) määritelmä on seuraava: ”Yhteiskunnassa osallisena oleminen tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Siihen liittyy oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sekä vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin.”

vaikuttaa vahvasti identiteettiin. Erityisesti vähemmistöuskontojen vaikutuspiirissä olleet ja kasvaneet voivat kokea ulkopuolisuutta ja toiseutta, ja he saattavat kokea kuuluvansa vähemmistöön liikkeestä irtautumisen jälkeenkin.

Tutkimustehtävä ei kosketa pelkästään entisiä Jehovan todistajia. Vaikka eri uskontojen opit vaihtelevat, tiiviistä uskonnollisista yhteisöistä eronneiden kokemuksissa voi olla yhteisiä tekijöitä. Maahanmuuton myötä viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtunut erilaisten vähemmistöuskontojen kasvu voi lisätä uskontoihin liittyvää osattomuutta yhteiskunnassa. Vähemmistöuskontojen opeilla, käytänteillä ja uskonnollisella identiteetillä voi olla merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnalliseen osallisuuteen.

2 Liikkeen tausta ja aikaisempi tutkimus

2.1 Jehovan todistajien historia ja oppi

Jehovan todistajat -liikkeen historia ulottuu 1870-luvun Yhdysvaltoihin. Vuonna 1872 pittsburghilainen liikemies Charles Taze Russell perusti uskonnollisen yhteisön, joka nykyään tunnetaan Jehovan todistajina. Russell kasvoi varakkaassa presbyteerisessä perheessä, ja hän alkoi työskentelemään isänsä vaателиikeketjussa ollessaan 15-vuotias. Ennen kolmeakymmentä ikävuottaan hän oli laajentanut ketjua ja myi liikkeen huomattavaa rahasummaa vastaan. Hän myös syyllistyi petokseen. Russell oli myynyt hyväuskoisille maanviljelijöille ihmevehnää, ja hän joutui tekemisiin viranomaisten kanssa.²

Russell koki uskonnollisen etsikkoajan. Hän hylkäsi presbyteerisen perinnön ja omaksui liberaalimman kongregationalistisen uskon. Russell kuitenkin koki uskonkriisin, ja hänen oli vaikea sovittaa Jumalan kaikkivoipaisuutta kärsimykseen ja helvettiin. Hän hylkäsi Raamatun ja kongregationalistisen uskon. Vuonna 1870 hän osallistui seitsemännen päivän adventistien tapaamiseen. Vaikka Russell ei liittynyt seitsemännen päivän adventisteihin, liike vaikutti voimakkaasti hänen ajatteluunsa, ja hän löysi uskon uudelleen. Russell perusti samanhenkisten ja muiden tuttavien kanssa raamatuntutkijoiden ryhmän. Jehovan todistajat pitävät tätä käännteentekevänä hetkenä, jona Russell löysi Raamatun uudelleen ja sen todellisen totuuden. Russell omaksui liikkeessä edelleen vaikuttavia doktriineja, kuten helvetin olemassaolon kieltämisen, pahojen ihmisen tuhoutumisen, sielun olemassaolon loppumisen kuolemassa ja opin Jeesuksen pikaisesta paluusta.³

Uskonnollisena liikkeenä Jehovan todistajat luokitellaan millenaristiseksi, koska liikkeessä odotetaan tämän maailmanjärjestyksen pikaista päättymistä. Yleisesti millenarismilla viitataan raamatulliseen profetiaan Jeesuksen tuhatvuotisesta valtakunnasta. Termille on esitetty myös tarkempia määritelmiä. Esimerkiksi Steve Rayner määrittää kolme tekijää, jotka tekevät liikkeestä millenaristisen⁴. Liike on millenaristinen, jos sen jäsenillä on vakaumus siitä, että nykyinen maailma on päättymäisillään, uuden aikakauden saa aikaan

² Holden 2002, 25.

³ Holden 2002, 25-26.

⁴ Rayner 1982, 247-248.

ulkopuolinen voima ja ihmisten välillä on olemassa yhdenmukainen moraali.

Liikkeenä Jehovan todistajat on ollut alusta asti lopun aikoja odottava.⁵

Liike on enemmän tai vähemmän voimallisesti ennustanut Jeesuksen toisen tulemisen tapahtuvan vuosina 1874, 1914, 1918, 1925 ja 1975.⁶ Nykyisin Jehovan todistajien eskatologiassa lopun aikojen katsotaan alkaneen vuonna 1914, jolloin liikkeen mukaan Kristus alkoi hallitsemaan näkymättömästi taivaissa. Liikkeen kirjallisuudessa on pitkään esitetty, että vuonna 1914 elänyt sukupolvi ei katoa ennen kuin Harmageddon alkaa. Liike päättyy vuoteen 1914 yhdistelemällä Johanneksen Ilmestyskirjan aikakäsityksiä Vanhan testamentin profetiakirjallisuuteen.⁷ Lisäksi liikkeen kirjallisuudessa esitetään, että Jeesuksen ennustukset lopun ajoista Matteuksen luvussa 24 ovat täyttyneet nykyaikana.⁸

Liike katsoo edustavansa tosi uskontoa, joka ei koskaan täysin kadonnut alkukristillisyyden jälkeen ja jonka Russell ennallisti 1800-luvun loppupuolella. Lahkoille tyypilliseen tapaan Jehovan todistajissa näkyy muista erilleen asettumista ja rajanvedon tematiikkaa⁹. Ronimuksen mukaan tämä perustuu liikkeen näkemykseen sen omasta erityislaadusta, jota vahvistaa järjestön tulkinta historiastaan ja syntyvaiheistaan. Tämä luo voimakasta ryhmäidentiteettiä ja ”me vastaan muut” – ajattelua, mikä selittää kielteistä suhtautumista liikkeen jättäneisiin. Erilleen asettuminen näkyy myös suhteessa muihin uskontoihin ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Liikkeessä on varsin tiukka suhtautumien eronneisiin ja erotettuihin jäseniin. Kirjallisuudessa viitataan usein Paavalin ensimmäiseen kirjeeseen korinttilaisille (1. Korinttilaisille 5:11), jossa Paavali kehottaa tai käskää olemasta jokaisen veljeksi kutsutun seurassa, joka on haureellinen, ahne, epäjumalanpalvelija, herjaaja, juoppo tai kiristäjä. Vaikka kohdassa viitataan veljeksi kutsuttuun (seurakunnan yhteydessä oleva), Jehovan todistajat soveltavat karttamista laajasti entisiin jäseniin, jotka eivät ole seurakunnan yhteydessä. Liikkeen kirjallisuuden mukaan suhtautuminen riippuu siitä, onko eronnut tai erotettu alaikäinen kotona asuva nuori tai lapsi. Jos lapsi on alaikäinen, hänen fyysisistä tarpeistaan huolehditaan, mutta tarpeetonta yhteydenottoa tulisi pyrkiä välttämään, jos lapsi ei ole alaikäinen eikä asu kotona.

⁵ Ronimus 2011, 82.

⁶ Holden 2002, 11.

⁷ Kts. vuoteen 1914 liittyvistä aikalaskelmista Vartiotorni 1984 1/7, 7-8.

⁸ Holden 2002, 96-97.

⁹ Ronimus 2011, 102.

Tilanne on toinen, jos erotettu ei ole alaikäinen eikä asu kotona. Apostoli Paavali kehotti muinaisen Korintin kristittyjä: ”Lakatkaa olemasta jokaisen sellaisen veljeksi kutsutun seurassa, joka on haureellinen tai ahne tai epäjumalanpalvelija tai herjaaja tai juoppo tai kiristäjä, älkääkä edes syökö sellaisen kanssa.” (1. Korinttilaisille 5:11.) Vaikka kristitty isä tai äiti voi perheasioiden vuoksi joutua olemaan jonkin verran tekemisissä erotetun kanssa, hänen tulisi pyrkiä välttämään tarpeetonta yhteydenpitoa.¹⁰

Jehovan todistajien opissa Harmageddon merkitsee Jumalan ja Saatanan välistä lopullista taistelua. Harmageddonissa pahat ihmiset, maalliset vallat ja liikkeen näkökulmasta väärät uskonnot tuhotaan. Sen jälkeen, kun Saatana karkotettiin Edenin puutarhasta, Saatana on johtanut maailmaa harhaan. Opin mukaan saatana on vaarallinen henkiolento, joka vaikuttaa aktiivisesti yhdessä demonien kanssa ympärillä olevaan maailmaan. Tärkein syy ihmiskunnan olemassaololle on Jumalan ylivertaisuuden osoittaminen suhteessa Saatanaan. Todistajat viittaavat tähän kiistakysymyksenä, jolloin myös ihmisten on valittava puolensa. Jumala halusi koetella ihmisiä ja näyttää, että Saatana on valehtelija. Lopulta Jumala kuitenkin tuhoaa Saatanan.¹¹ Harmageddonin päätyttyä maa ennallistetaan Edenin puutarhan kaltaiseksi paratiisiksi, jossa Jehovalle kuuliaiset saavat elää ikuisesti. Lisäksi paratiisiin pääsevät ei-todistajat, jotka Jehova tuomitsee kelpoiksi, ja paratiisiin herätetään aiemmin kuolleet uskolliset ja vanhurskaat ihmiset. Niin kutsuttu Jumalan valittu voideltujen joukko eli 144 000 (luku mainittu Ilmestyskirjassa 14:3) hallitsee taivaissa Kristuksen hallitsijatovereina.¹²

Jehovan todistajat erottautuvat myös valtavirtaisesta kristillisyydestä. Liike luokitellaan usein ”kristillisperäiseksi liikkeeksi”, koska liike ei hyväksy kolminaisuusoppia eikä ekumeenisia uskontunnustuksia. Jumalasta käytetään nimeä Jehova, koska sen katsotaan olevan lähimpänä Jumalan nimen alkuperäisistä hepreankielistä muotoa¹³. Jehovan todistajat pitävät Raamattu Jumalan henkeytettynä sanana, ja Raamattua tulkitaan kirjaimellisesti.¹⁴ Sitä pidetään historiallisesti ja luonnontieteellisesti paikkansa pitävänä kirjana.

¹⁰ Vartiotorni 2007 1/15, 20.

¹¹ Ronimus 2011, 82.

¹² Holden 2002, 31.

¹³ Uskonnot Suomessa – hanke 2020.

¹⁴ Holden 2002, 30-31.

2.2 Jehovan todistajien elämäntapa

Monet liikkeen toimintatavat ja opetukset erottavat sen jäseniä valtavirtaisesta kulttuurista. Jehovan todistajat korostavat kirjallisuudessaan Saatanan hallitsemasta maailmasta erottautumista. Tähän voi liittyä vääränlainen musiikki, elokuvat tai jopa kilpailuhenkinen urheilu.

Maailman henki ympäröi meitä kaikkialla kuin ilma, jota hengitämme. Ellemme vastusta tuota henkeä kaikin voimin, se vaikuttaa meihin. (Lue Sananlaskujen 4:23) Tämä voi alkaa aivan huomaamattomasti. Meihin voisivat esimerkiksi vaikuttaa niiden ihmisten ajatukset ja asenteet, jotka eivät palvo Jehovaa. (Sananlaskut 13:20; 1. Korinttolaisille 15:33). Meihin voisi vaikuttaa myös esimerkiksi pornografia, luopumus tai sellainen urheilu, joka ruokkii voimakasta kilpailuhenkeä.¹⁵

Liike korostaa tiukkoja moraalisääntöjä ja erottautumista liikkeen kutsumasta Saatanan hallitsemasta maailmasta. Liikkeessä ei hyväksytä esiaviollista seksiä, homoseksuaalisuutta, itsetyydytystä, uhkapelaamista eikä tupakanpoltoa. Tupakanpolton ja huumeiden katsotaan saastuttavan Jumalan luomaa kehoa. Liikkeen kirjallisuudessa lainataan usein Johanneksen evankeliumin lukua 15 ja jaetta 20: ”Jos te kuuluisitte tähän maailmaan, se rakastaisi teitä, omiaan. Mutta te ette kuulu maailmaan, koska minä olen teidät siitä omikseni valinnut, ja siksi maailma vihaa teitä” (KR 1992).¹⁶ Maailmasta erottautuminen tarkoittaa kieltäytymistä esimerkiksi asepalveluksesta, poliittisesta toiminnasta ja kansallislaulun laulamisesta, joiden katsotaan loukkaavan kristillistä puolueettomuutta. Tästä syystä Jehovan todistajat eivät äänestä.¹⁷

Myös koulutus nähdään maailmallisena. Liikkeessä esiintyy koulutuskielteisyyttä, mitä perustellaan hengellisen elämän asettamisella etusijalle ja vahingollisilla vaikutuksilla. Liikkeen kirjallisuudessa korkeakoulutus esitetään usein negatiivisessa valossa. Seuraavassa Vartiotornin lainauksessa viitataan yliopistokoulutukseen vahingollisena propagandana ja nuoruusvuosien tuhlauksena.

Entä sitten korkeakoulutus esimerkiksi yliopistossa? Sitä pidetään yleisesti menestymisen edellytyksenä. Mutta lopulta monien tällaista koulutusta hankkivien mieli täyttyy vahingollisella propagandalla. Korkeakoulutuksessa tuhlaantuu arvokkaita nuoruusvuosia, jotka voisi käyttää parhaiten Jehovan palveluksessa (Saarn. 12:1). Ei kenties ole yllätys, että maissa, joissa monet ovat saaneet sellaisen koulutuksen, usko Jumalaan on kaikkien aikojen vähäisintä. Sen sijaan, että kristitty

¹⁵ Miten pysyä Jumalan rakkaudessa? 2019, 64.

¹⁶ Esimerkiksi Vartiotorni 1997 1/11, 13-14.

¹⁷ Holden 2002, 32-33.

turvautuisi tämän maailman pitkälle kehitettyihin koulutusjärjestelmiin, hän luottaa Jehovaan (Sananl. 3:5).¹⁸

Liikkeen kirjallisuudessa kannustetaan hankkimaan koulutusta vain sen verran kuin perustarpeiden täyttämiseksi vaaditaan. Toimeentuloa tulisi hankkia vain kuin on riittävää perustarpeiden täyttämiseksi. Lisäksi liikkeen kirjallisuudessa rohkaistaan jäseniä tekemään osa-aikatyötä, mikä mahdollistaa kokoaikaisen evankelioimistyön.

Nuorten kristittyjen on siis viisasta pyrkiä hengellisiin tavoitteisiin, hankkia vain sen verran koulutusta kuin perustarpeiden täyttämiseksi vaaditaan ja valmistautua palvelemaan Jehovaa ”koko sydäimestään ja koko sielullaan ja koko voimallaan ja koko mielellään” (Luuk. 10:27). Näin heistä voi tulla ”rikkaita Jumalalle”. (Luuk. 12:21; lue Matteuksen 6:19–21.)¹⁹

Tienraivaajat voivat huomata viisaaksi selittää mahdolliselle työnantajalle, että he etsivät osa-aikatyötä voidakseen elättää itsensä sananpalvelijoina.²⁰

Jehovan todistajissa näkyy muista erilleen asettumista ja rajanvetoa myös suhteessa liikkeen ulkopuolisiin tai liikkeen katsontakannasta maailmallisiin. Liikkeen kirjallisuuden mukaan Jehovan todistajan ei tulisi ystävystyä läheisesti yhteisön ulkopuolisten kanssa. Lisäksi avioitumista liikkeen ulkopuolisten kanssa pidetään vääränä. Liikettä voidaan pitää eksklusiivisena eli poissulkevana. Tämä näkyy suhtautumisena erotettuihin ja ulkopuolisiin. Poissulkevuutta voidaan perustella yhteisön korkeilla uskonnollisilla normeilla, joita ulkopuoliset eivät noudata.

Vaikka haluamme kohdella huomaavaisesti niitäkin, jotka eivät noudata Jumalan lakeja, heistä ei pitäisi tulla läheisiä ystäviämme. Naimattoman Jehovan todistajan olisi siksi väärin seurustella avioliittotarkoituksessa jonkun kanssa, joka ei ole vihkiytynyt Jehovalle, ei palvele häntä uskollisesti eikä kunnioita hänen korkeita normejaan. Kristillisen nuhteettomuuden säilyttäminen on paljon tärkeämpää kuin niiden suosio, jotka eivät elä Jehovan lakien mukaan. Meidän tulisi valita läheisiksi ystäviksemme niitä, jotka tekevät Jumalan tahdon. Jeesus sanoi: ”Se, joka tekee Jumalan tahdon, on minun veljeni ja sisareni ja äitini.” (Mark. 3:35.)²¹

Yksi näkyvä Jehovan todistajia valtavirtaisesta kulttuurista erottava tekijä on pyhäpäivien ja juhlapäivien viettäminen. Jehovan todistajat eivät vietä useita juhlapäiviä, kuten joulua tai syntymäpäiviä, joiden katsotaan olevan pakanallista alkuperää. Jehovan todistajien opetuksen mukaan Raamatussa mainitaan

¹⁸ Vartiotorni 2008 15/4, 4-5.

¹⁹ Vartiotorni 2013 15/10, 15.

²⁰ Vartiotorni 1993, 15/9., 29–30

²¹ Vartiotorni 2015 15/8 , 25.

syntymäpäivät kielteisessä valossa, mistä syystä niitä ei tulisi viettää²². Egyptin faaraon syntymäpäivät (1. Moos. 40: 20-23) ja kuningas Herodes Antipaan syntymäpäiväjuhlat (Mark. 6: 14-29) päättyivät verenvuodatuksen. Lisäksi Jehovan todistajat eivät hyväksy verensiirtoa tai syö verta tai veriruokia, koska veren katsotaan symboloivan sielua ja elämää²³. Vaikka liikkeen opin mukaan veri symbolisoi elämää, verensiirroista kieltäytyminen on johtanut kuolemantapauksiin.

Jehovan todistajat tunnetaan erityisesti aktiivisesta evankelioimistyöstään. Saarnaamistyö liittyy osin Jeesuksen lähetyskäskyyn ja osin liikkeen eskatologiaan. Jehovan todistajat viittaavat Jeesuksen sanoihin maailman ääriin ulottuvasta evankelioimisesta (Matt. 24: 14). Liike näkee maailmanlaajuisen saarnaamistyönsä lopun aikojen merkinä²⁴. Niitä jäseniä, jotka ovat toimeettomia tai vähemmän aktiivisia ovelta-ovelle työssä tai kokouksissa käymisissä rohkaistaan seurakunnan vanhimpien toimesta aktiivisempaan yhteyteen seurakunnan kanssa²⁵.

Liikkeen oman ilmoituksen mukaan maailmassa on noin 8,7 miljoonaa Jehovan todistajaa²⁶. Suomessa jäsenten määrä on ollut viime vuosina laskeva, ja vuonna 2019 Jehovan todistajia oli tilastokeskuksen mukaan 17 083²⁷. Liikkeen vaikutuspiirissä on kuitenkin huomattavasti suurempi joukko ihmisiä, kun eronneet ja liikkeessä kasvaneet, mutta ei siihen liittyneet otetaan huomioon. Lisäksi liikkeestä eronneiden tai erotettujen karttamiskäytäntö pitää usein entisiä jäseniä liikkeen vaikutuspiirissä.

2.3 Aikaisempi tutkimus

Aikaisempi kirjallisuus on keskittynyt irtautumisprosessiin, identiteetin rakentumiseen ja hengelliseen väkivaltaan. Useissa tutkimuksissa on tutkittu vähemmistössä olevien uskontojen ja niistä irtaantuneiden identiteetin rakentumista. Timonen tutki identiteetin rakentumista uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämänkertomuksissa²⁸. Timonen haastatteli 15 henkilöä, jotka olivat irtautuneet useista erilaisista uskonnollisista yhteisöistä ja joista osa oli

²² Holden 2002, 32.

²³ Holden 2002, 34-35.

²⁴ Holden 2002, 72.

²⁵ Holden 2002, 149.

²⁶ JW.ORG 2019.

²⁷ Tilastokeskus 2019.

²⁸ Timonen 2013.

entisiä Jehovan todistajia. Timonen tarkasteli myös lapsesta asti uskonnollisissa yhteisöissä kasvaneita. Timonen tutkimuksen mukaan lapsesta asti kasvaneilla yhteisöön sopeutuminen on vaatinut omien havaintojen ja tunteiden kieltämistä sekä ulkoiseen rooliin mukautumista. Seija Ronimus tutki laajassa väitöskirjassaan entisten jäsenten erokokemuksia ja sitä, miten Jehovan todistajissa ylläpidetään jakoa “meihin ja muihin” sekä syitä liikkeen jättämiseen²⁹. Sisäpuolen ja ulkopuolen välistä rajaa korostamalla Jehovan todistajat pyrkivät pitämään uskonnollisesta totuudesta poikkeavat käsitykset ulkopuolella.

Myös hengellistä väkivaltaa on tutkittu aikaisemmin. Aini Linjakumpu tutki teoriapitoisessa kirjassaan hengellistä väkivaltaa ja sille altistavia tekijöitä³⁰. Yhtenä tarkasteltuna uskontona oli Jehovan todistajat. Aila Ruoho tutki Pro Gradu –tutkielmassaan hengellistä väkivaltaa uskonnollisissa yhteisöissä³¹. Jokainen informantti raportoi pitkäkestoista yhteisöjen säännöistä ja opeista nousevaa kontrollointia. Osassa uskonnollisista yhteisöistä kontrollointia oli vain pienemmillä elämän alueilla ja osassa se kattoi lähes kaikki elämän alueet. Yleisesti informantit olivat sitä mieltä, että hengellistä väkivaltaa harjoittavien yhteisöjen jäsenet eivät kyenneet näkemään ongelmia, mutta irtautuneet olivat kokeneet syyllistämistä ja tuomitsemista. Ruoho jatkoi samasta aiheesta julkaisemalla kirjan Jehovan todistajissa ilmenevästä hengellisestä väkivallasta³².

Entisiä Jehovan todistajia ei ole aikaisemmin tutkittu yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta. Yleisesti vähemmistöuskontojen edustajilla tai niistä irtautuneilla voi olla vaikeuksia osallistua yhteiskuntaan. Identiteetti, oppi ja elämäntapa voivat olla ristiriidassa vallitsevan elämäntavan kanssa.

²⁹ Ronimus 2011.

³⁰ Linjakumpu 2015.

³¹ Ruoho 2007.

³² Ruoho 2015.

3 Teoreettinen viitekehys ja tutkimustehtävä

Koska yhteiskunnallinen osallisuus on moniulotteinen ilmiö, osallisuutta lähestytään kahdella tavalla: kirjallisuudesta käytetyillä määritelmillä ja sosiologi Erik Allardtin hyvinvointiteorian avulla. Allardt määrittelee hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada tarpeensa tyydytetyksi³³. Allardt käyttää kolmea perusluokkaa kuvaamaan eri luontoisia tarpeita. Allardtin alkuperäisen jaottelun mukaan tarveluokat ovat elintaso (HAVING), yhteisyyssuhteet (LOVING) ja itsensä toteuttamisen muodot (BEING)³⁴. Esimerkiksi Raivio ja Karjalainen käyttivät samanlaista Allardtin hyvinvointiteoriaan perustuvaa lähestymistapaa tutkiessaan osallisuutta.³⁵ Koska osallisuus on laaja-alainen ilmiö, kirjallisuudessa käytetyt määritelmät ja Allardtin hyvinvointiteoria täydentävät toisiaan, ja tutkittavasta ilmiöstä saadaan tarkempi kuva. Seuraavassa tarkastellaan kirjallisuudessa käytettyjä määritelmiä yhteiskunnalliselle osallisuudelle, minkä jälkeen esitellään Erik Allardtin hyvinvointiteoria.

3.1 Yhteiskunnallinen osallisuus kirjallisuudessa

Yhteiskunnallisen osallisuuden moniulotteisuus ja siihen liittyvä subjektiivinen osallisuuden tai osattomuuden kokeminen tekevät määrittelystä vaikeaa. Osallisuudessa on kyse kuulumisesta johonkin, ja osallisuuteen liittyy suhde muihin. Lopulta osallisuudessa on kyse siitä, hyväksyykö yhteisö tai yhteiskunta jäsenekseen ja haluaako yksilö sitä³⁶. Koska osallisuuteen liittyy yhteisön tai yhteiskunnan hyväksyntä, osallisuuteen voi liittyä valta-asetelmia, ja siihen usein liittyy käytettävissä olevat resurssit, kuten taloudelliset resurssit.

Osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastakohtana. Syrjäytymiseen liittyy ihmissuhteisiin, taloudelliseen toimeentuloon ja terveyteen liittyviä ongelmia. Leemannin ja Hämäläisen mukaan osallisuus nähdään sekä arvotavoitteena itsessään että keinoksi torjua köyhyyttä, ehkäistä syrjäytymistä ja edistää oikeudenmukaista, yhdenvertaista ja tasa-arvoista yhteiskuntaa. Tällöin osallisuudessa on vahva poliittinen ulottuvuus. Poliitiikkamielessä keskeistä on

³³ Allardt 1976, 23.

³⁴ Allardt 1976, 38.

³⁵ Raivio & Karjalainen 2013, 17.

³⁶ Nivala & Ryyänen 2013, 12.

marginaalissa olevien tai marginalisoitujen ihmisten saaminen osaksi yhteiskunta ja sen tarjoamia palveluja.³⁷

Seuraavassa tarkastellaan joitakin lähinnä suomalaisessa kirjallisuudessa käytettyjä määritelmiä lähemmin. Osallisuuden kokemuksiin liittyy kulttuuriset arvostukset ja yhteiskunnalliset instituutiot. Pohjoismainen yhteiskunta ja hyvinvointimalli luo oman kontekstinsa osallisuudelle. Taulukkoon 1 yksi on listattu viisi kirjallisuudesta poimittua yhteiskunnallisuuden osallisuuden määritelmää.

Eri määritelmissä painottuvat eri osallisuuden ulottuvuudet, mutta yhteistä niille on tunne kuulumisesta laajempaan yhteisöön tai yhteiskuntaan ja kyky vaikuttaa oman elämän kulkuun. Tunne osallisuudesta syntyy esimerkiksi koulutuksen, työn, harrastusten, järjestötoiminnan ja sosiaalisten suhteiden kautta. Kanadalainen sosiologi Reimer korostaa erilaisten yhteisöjen tasojen merkitystä yksilöstä aina globaalille tasolle. Reimerin mukaan osallisuus voi ilmetä yksilön, perheen, yhteisön tai globaalin tasolla. Molemmissa Reimerin määritelmässä ja Leemannin ja Hämäläisen määritelmissä näkyy osallisuuden dynaaminen ulottuvuus. Tällöin osallisuus on aika- ja paikkariippuvaista, ja osallisuus voidaan nähdä muuttavana prosessina. Työikäisellä osattomuuden kokemus syntyy helpommin työttömyydestä, ja eläkeläisellä yhteisöjen ja sosiaalisten suhteiden puutteesta. Osallisuuden kokemus voi riippua voi myös yhteiskunnallisista olosuhteista. Ihmisillä on luontainen tarve verrata itseään muihin, ja laman aikana osattomuuden tunne ei ole välttämättä niin syvä, jos työtön näkee ympärillään paljon muitakin irtisanottuja tai jos työttömyys näyttäytyy ohimenevänä. Gretschel korostaa osallisuuteen liittyvää tunnetta tai kokemusta. Gretschelin³⁸ mukaan osallisuus on tunnetta, jota kuvaa käsite ”empowerment”, joka voidaan kääntää voimaantumiseksi ja valtautumiseksi. Voimaantuminen voidaan nähdä prosessina, jossa ihmiset luovat tai saavat mahdollisuuden kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin³⁹. Siitosen mukaan sisäisen voimaantumisen saavuttamisessa on keskeistä alusta asti vapauden ja itsenäisyyden kokeminen⁴⁰.

Osallisuudelle on esitetty kirjallisuudessa useita määritelmiä. Koska yhteiskunnalliselle osallisuudelle ei ole yksikäsitteistä määritelmää, tässä

³⁷ Leemann & Hämäläinen 2016, 591.

³⁸ Gretschel 2002, 94.

³⁹ Zimmerman 1995, 583

⁴⁰ Siitonen 1999, 61.

tutkimuksessa ei pitäydytä yhdessä osallisuuden määritelmässä, vaan pyritään tarkastelemaan entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallista osallisuutta monipuolisesti.

Taulukko 1. *Viisi kirjallisuudesta poimittua yhteiskunnallisen osallisuuden määritelmää.*

1) THL (2015):

Yhteiskunnassa osallisena oleminen tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Siihen liittyy oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sekä vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Kansallisella tasolla osallisuus vaikuttaa demokratian perusrakenteena.⁴¹

2) Leemann ja Hämäläinen (2016):

Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta sosiaalinen osallisuus on muuttuva, dynaaminen prosessi, joka torjuu köyhyyttä ja syrjäytymistä, mahdollistaa yhteiskuntaan osallistumisen, tarjoaa mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä edistää taitojen ja kykyjen kehittymistä. Yksilön kokemuksellisenä tunteena sosiaalinen osallisuus on omakohtainen ja tunneperäinen, tuo tunteen yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta, on omien asioiden kulkuun vaikuttamista ja syntyy osallistumisen kautta.⁴²

3) Pajula (2014)

Osallisuus liittyy yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen, joka syntyy esimerkiksi työn, harrastusten, kansalaisjärjestötoiminnan tai muun vaikuttamisen kautta. Osallisuus merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuun ottamista seurauksista. Osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastavoimana.⁴³

4) Reimer (2014)

Sosiaalinen osallisuus on suhteessa aikaan ja paikkaan, se on dynaamista ja enemmän prosessi kuin tila. Sosiaalinen osallisuus on moniulotteinen, ja ulottuvuudet voivat olla oikeuksia tai toimintoja. Lisäksi sosiaalinen osallisuus on monikerroksinen ja ilmenee monilla tasoilla, kuten yksilön, perheen, yhteisön tai globaalilla tasolla. Sosiaalinen osallisuus riippuu henkilöstä ja siihen vaikuttavat muun muassa sosiaaliset suhteet, sosiaalinen toimintakyky ja osallisuuden kokemus.

5) Gretscher (2002)

Osallisuuden tunnetta kuvaavat hyvin sanan empowerment suomalaiset käännökset voimaantuminen ja valtautuminen, jotka kuvaavat osallisuuden tunteessa yhdistyvää tunnetta ja kompetenssia.⁴⁴

⁴¹ THL 2015.

⁴² Leemann & Hämäläinen 2016, 591.

⁴³ Pajula 2014, 11.

⁴⁴ Gretscher 2002, 94.

3.2 Erik Allardtin hyvinvointiteoria

Kirjallisuuteen perustuvien osallisuuden määritelmien lisäksi tutkimuksessa käytetään klassista suomalaisen sosiologin Erik Allardtin hyvinvointiteoriaa⁴⁵. Allardtin mukaan hyvinvoinnin taso perustuu siihen, miten hyvin ihmisen materiaaliset ja ei-materiaaliset tarpeet ovat täyttyneet. Allardt käyttää kolmea perusluokkaa kuvaamaan eri luontoisia tarpeita. Allardtin jaottelun mukaan nimetyt tarveluokat ovat elintaso (HAVING), yhteisyyssuhteet (LOVING) ja itsensä toteuttamisen muodot (BEING).

Elintaso (HAVING) liittyy fysiologisiin tarpeisiin. Elintason osa-tekijöitä ovat tulot, asuminen, työllisyys, koulutus ja terveys. Yhteisyyssuhteisiin (LOVING) liittyy solidaarisuuden, ystävyys ja kumppanuuden tarve ja yleisemmin tarve kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa toisista pitäminen ja välittäminen osoitetaan. Allardtin mukaan täydellisissä muodossaan rakkaussuhteet ovat symmetrisiä. Tällöin ihminen saa osakseen rakkautta, hyväksyntää ja huolenpitoa ja osoittaa niitä muitakin kohtaa. Allardtin mukaan voidaan puhua yhteisyydestä, kun suhteet ovat symmetrisiä, jolloin ne sisältävät rakkauden ilmauksia, hyväksyntää ja huolenpitoa vastavuoroisesti. Kolmas tarveluokka on itsensä toteuttaminen (BEING) ja tarve integroitua yhteiskuntaan⁴⁶. Allardtin mukaan tätä luokkaa voidaan ajatella vastinparinsa eli vieraantumisen avulla.⁴⁷

Vieraantumista esiintyy silloin, kun inhimillisiä suhteita arvioidaan vain hyödyn kannalta, esimerkiksi työvoimana tai kuluttujana. Vieraantumiselle läheinen käsite on korvattavuus. Mitä vaikeammin yksilö on korvattavissa, sitä enemmän hän on yksilö ja persoona. Korvaamattomuus voi liittyä useisiin tilanteisiin ja konteksteihin, kuten lähisuhteisiin, ystävyys-suhteisiin, työelämään tai yhteiskuntaan. Työelämässä yksilölle korvaamattomuudelle tärkeitä tekijöitä ovat taidot ja koulutus. Kolmannen tarveluokan (BEING) osatekijöitä ovat esimerkiksi kyky vaikuttaa oman elämän kulkuun, sosiaalinen arvostus, elämän kokeminen merkityksellisenä, kiinnostava vapaa-ajan toiminta ja poliittinen toimijuus. Allardtin mukaan itsensä toteuttaminen näkyy henkilökohtaisena kasvuna^{48, 49}.

⁴⁵ Allardt 1976.

⁴⁶ Allardt 1993, 91.

⁴⁷ Allardt 1976, 39-43.

⁴⁸ Allardt 1993, 91.

⁴⁹ Allardt 1976, 46-47.

Eri tarveluokkien osa-tekijät voidaan nähdä arvoina itsessään ja resursseina. Yhteisyys ja siihen liittyvät hyvät ihmissuhteet ovat arvo itsessään, mutta ne voidaan nähdä myös resurssina, joka auttaa yksilöä toteuttamaan muita arvoja. Hyvät verkostot mahdollistavat yhteistoiminnan, mikä on tärkeä resurssi esimerkiksi työelämässä. Resurssit ovat myös vaihtokelpoisia tai muunneltavia, mikä mahdollistaa ihmisten erilaisten preferenssien ottamisen huomioon. Resurssien muunneltavuuden aste eroaa, ja esimerkiksi raha ja koulutus ovat helposti muunneltavia resursseja.⁵⁰

Allardt mukailleen yhteiskunnallisen osallisuuden ulottuvuudet on esitetty kuviossa 1. Samankaltaista Allardtin hyvinvointiteoriaan perustuvaa yhteiskunnallisen osallisuuden tarkastelua on käytetty myös aikaisemmassa tutkimuksessa⁵¹. Ensimmäisessä ulottuvuudessa (HAVING) on elinolot, ja toisessa ulottuvuudessa on sosiaaliset suhteet (LOVING). Kolmas ulottuvuus (BEING) yhdistää kirjallisuudessa korostetun tunteen osallisuudesta ja Allardtin itsensä toteuttamisen tarpeen, johon liittyy tarve integroitua yhteiskuntaan.

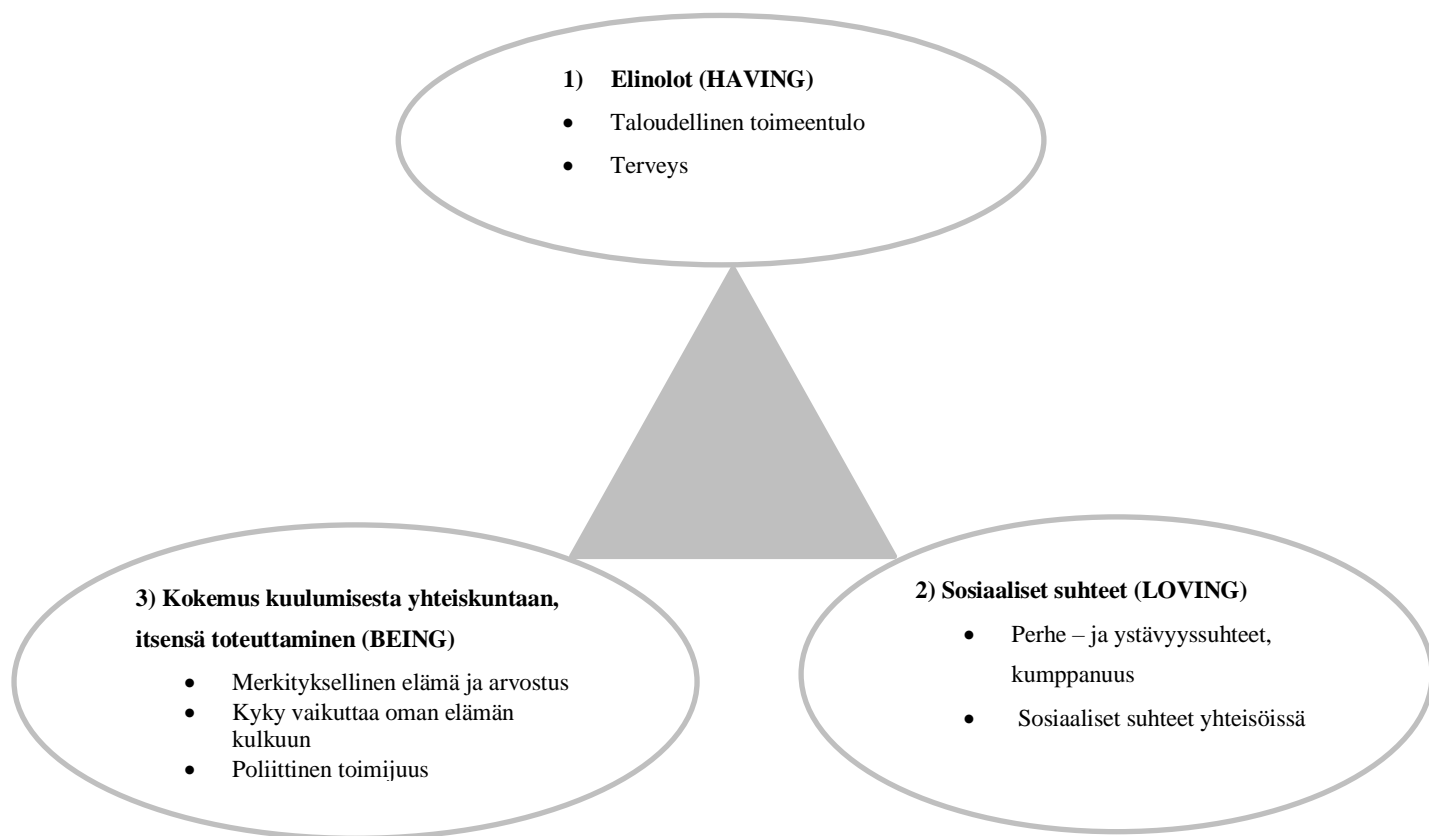
Malli korostaa osallisuuden moniulotteisuutta. Vaikka ulottuvuudet ja niiden osatekijät on esitetty erillisinä, ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Selvää on, että joitakin osa-tekijöitä on vaikea sijoittaa tiettyihin ulottuvuuksiin. Esimerkiksi työ ja koulutus vaikuttavat elinoloihin taloudellisen toimeentulon kautta, mutta työ ja koulutus vaikuttavat myös merkityksellisyyden kokemuksiin. Ulottuvuuksia ja niiden osa-tekijöitä ei tulisi nähdä tiukasti erillisinä.

Ulottuvuudet tulee näkyvämmiksi vastinpariensä kautta. Hyvien elinolojen (HAVING) vastinpareja ovat köyhyys, työttömyys ja terveysongelmat. Toisen ulottuvuuden (LOVING) vastinpareina voidaan nähdä rakkaudettomuuden, yksinäisyyden ja yhteyden puutteen kanssaihmiin. Kolmannen ulottuvuuden (BEING) vastinpareja ovat elämän kokeminen arvottomana, kyvyttömyys tehdä tärkeitä omaa elämää koskevia päätöksiä, elämänhallinnan puutteet ja ajelehtiminen.

⁵⁰ Allardt 1976, 42-43.

⁵¹ Esimerkiksi Raivio & Karjalainen 2013, 17.

Kuvio 1. Yhteiskunnallisen osallisuuden kolme ulottuvuutta ja keskeisiä osatekijöitä.



3.3 Tutkimustehtävä

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on tutkia entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallista osallisuutta. Tätä tutkimustehtävää lähestytään kahden pääasiallisen tutkimuskysymyksen avulla:

- 1) Miten liikkeessä oleminen ja siitä eroaminen ovat vaikuttaneet entisten Jehovan todistajien yhteiskunnalliseen osallisuuteen?
- 2) Mihin osallisuuden ulottuvuuteen entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallinen osattomuus liittyy?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastellaan, miten liikkeessä oleminen ja siitä eroaminen ovat vaikuttaneet entisten jäsenten yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Tähän tutkimuskysymykseen liittyy osattomuuden taustatekijät ja vaikutukset yksilön hyvinvointiin. Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkastellaan, liittyykö osattomuus erityisesti tiettyihin osallisuuden ulottuvuuksiin. Allardtin hyvinvointiteoria auttaa tarkastelemaan yhteiskunnallista osallisuutta eri ulottuvuuksien välityksillä.

4 Tutkimusaineisto, tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen eettisyys

4.1 Tutkimusaineisto ja sen kerääminen

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua.

Teemahaastatteluun valittiin etukäteen keskeiset teemat ja niitä tarkentavat kysymykset, joiden mukaan haastattelussa edettiin. Teemahaastattelussa kysymysten muoto ja järjestys saattavat vaihdella, mutta aihepiirit tai teemat ovat kaikille samat. Tärkeintä siinä on kuitenkin pyrkiä löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. Teemahaastattelu sopi haastattelumenetelmäksi hyvin, koska yhteiskunnallinen osallisuus on laaja aihe, ja siihenkin sisältyy erilaisia ”teemoja” tai ulottuvuuksia.⁵²

Haastattelupyynnö lähetettiin Facebookissa toimivalle entisten Jehovan todistajien vertaistuki-sivulle. Ryhmä on melko aktiivinen, ja ryhmässä on useampi sata jäsentä. Haastattelupyynnö on liitteessä 1. Ennen haastattelua lähetin informanteille teemoihin perustuvan kysymysrunгон, jotta haastateltavat tietäisivät haastattelun kulusta ja pystyisivät paremmin valmistautumaan haastatteluun. Koska osallisuus on laaja ja melko abstrakti tutkimusaihe, alustin haastateltaville lähetettyyn kysymysrunkoon yhteiskunnallisen osallisuuden määrittelyä. Uskon, että tämä selvensi tutkimuksen tarkoitusta ja auttoi haastateltavia prosessoimaan paremmin tutkimusaihetta ennen varsinaista haastattelua. Teemoihin perustuva kysymysrunko on esitetty liitteessä 2.

Tutkimukseen haastateltiin kymmentä entistä Jehovan todistajaa. Kaikki haastateltavat ottivat itse yhteyttä joko sähköpostin tai Facebookin välityksellä. Neljä ensimmäistä haastattelua tehtiin kasvokkain, ja koronaviruksen takia loput kuusi haastattelua tehtiin videoyhteydellä. Videoyhteys mahdollisti sen, että haastateltavia ilmoittautui eri puolelta Suomea.

Kaikki haastateltavat olivat viettäneet lapsuutensa ja nuoruutensa liikkeessä, ja he olivat saaneet Jehovan todistaja -kasvatuksen. Kaikki olivat myös kasteella lapsena tai teini-ikäisenä ikävuosien 12-17 välillä. Kaikki haastateltavat ovat eronneet tai heidät on erotettu liikkeestä. Aineistossa on tasaisesti miehiä ja naisia. Aineistossa on melko tasaisesti eri ikäisiä, mutta alle 20-vuotiaita eikä yli 60-vuotiaita ei aineistossa ole. Yhdellä erosta oli kulunut alle vuosi, mutta useimmilla erosta oli kulunut vuosia tai vuosikymmeniä.

⁵² Tuomi & Sarajärvi, 75.

Haastattelut kestivät reilusta tunnista puoleentoista tuntiin. Yksi haastattelu kesti puoli tuntia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Litteroinnin jälkeen aineistosta poimittiin tutkimustehtävää koskevia ilmaisuja ja kokemuksia. Tiedonantajille eli informanteille annettiin koodinimeksi kirjain- ja numeroyhdistelmä. Lyhenne I tarkoittaa siis informanttia eli tiedonantajaa.

4.2 Tutkimusmenetelmän kuvaus

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Näin ollen tuloksia ei voida yleistää kaikkiin entisiin Jehovan todistajiin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti⁵³. Vaikka tilastollista yleistettävyyttä ei laadullisella tutkimuksella voida saavuttaa, myös laadullisessa tutkimuksessa pyritään löytämään säännönmukaisuuksia. Laadullisella tutkimuksella voidaan tavoittaa laajempi inhimillinen kokemus ja merkitys, jotka helposti jäävät numeroiden taakse. Kvantitatiivisella lähestymistavalla olisi vaikea tavoittaa niitä voimakkaita kokemuksia ja merkityksiä, joita entiset jäsenet liittävät Jehovan todistajuuteen ja siitä eroamiseen.

Tutkimuksen aineiston analyysissä käytetään teorialähtöisiä sisällönanalyysejä. Lähestymistavassa aineistosta etsitään teorian perusteella piirteitä tai kokemuksia, joita verrataan kirjallisuudesta jo olemassa olevaan käsitejärjestelmään tai teoreettiseen malliin⁵⁴. Tutkimuksessa käytetyt analyysit perustuvat kirjallisuudesta poimittuun yhteiskunnallisen osallisuuden käsitejärjestelmään ja sosiologi Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan, jota sovelletaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen.

Sisällönanalyysin avulla tutkimustuloksia voidaan tarkastella ja lukea tiivistetyssä muodossa. Sisällönanalyysejä noudattaen litteroitu aineisto pelkistettiin luokkiin, jotka perustuivat yhteiskunnallisen osallisuuden määritelmiin ja sen ulottuvuuksiin. Erik Allardtin hyvinvointiteorian ja kirjallisuudesta poimittujen määritelmien pohjalta sisällönanalyysissä edettiin taulukon 2 mukaan. Taulukkoa luetaan vasemmalta oikealle sarakkeitaan. Ensimmäisessä sarakkeessa alkuperäinen ilmaisu aineistossa. Seuraavassa pelkistetty ilmaisu, jolla pyritään käsitteellistämään ja kuvaamaan alkuperäistä

⁵³ Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 157.

⁵⁴ Sarajärvi ja Tuomi 2017.

ilmaisua. Kolmannessa sarakkeessa on osallisuuden ilmeneminen ja viimeisessä sen ulottuvuus.

Osallisuuden ulottuvuuksien luokittelu noudattaa läheisesti Erik Allardtin hyvinvointiteoriaa. Taulukon 2 ensimmäinen ulottuvuus yhdistää kirjallisuudessa korostetun tunteen osallisuudesta ja Allardtin itsensä toteuttamisen tarpeen. Kuitenkin myös Allardt korostaa tähän tarveluokkaan kuuluvaa yhteiskunnallista integraatiota⁵⁵. Eri osallisuuden ulottuvuudet ja ilmenemismuodot eivät ole irrallisia, vaan ne ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, mitä kuvaavat taulukkoon piirretyt nuolet.

⁵⁵ Allardt 1993, 91.

Taulukko 2. Aineiston pelkistäminen ja luokittelu osallisuuden ulottuvuuksien mukaan.

| Alkuperäinen ilmaisu | Pelkistetty ilmaisu | Osallisuuden ilmeneminen | Osallisuuden ulottuvuus |
|--|---|--|--|
| <p>Mä koin, että mä en kuulu tähän yhteiskuntaan. Mä en jotenkin kokenut kuuluvani yhtään minnekään. Sitä on vaikee silleen sanallistaa et koin olevani ihan ylimääräinen palikka.</p> <p>Plus ku mä oon aina ollut niinku akateemisesti lahjakas. Mä en oo mikään käsistäni pätevä niin sitten lukio olis ollut enemmän se mun juttu siin kohtaa ja myöskin enemmän korkeammalle kouluttautuminen kuin mikään duunari.</p> <p>Sit ku ei oo enää sitä uskoo tukemassa sitä identiteettiä nii, se on ollut vähän sellasta itsensä ettimistä. No pitkään olin masentunut sossupummi.</p> <p>Joo, olen äänestänyt. Se on kanssa kasvanut vähitellen. Alussa mulla ei ollut mitään ymmärrystä.</p> | <p>Vahva kokemus ulkopuolisuudesta suhteessa yhteiskuntaan.</p> <p>Itsensä toteuttaminen koulutuksen avulla.</p> <p>Uuden identiteetin löytäminen irtaantumisen jälkeen.</p> <p>Kokemattomuudesta johtuva poliittinen passiivisuus.</p> | <p>Vahvat sosiaaliset identiteetit</p> <p>Elämän kokeminen merkityksellisenä.</p> <p>Mahdollisuus vaikuttaa oman elämän kulkuun, voimaantuminen.</p> <p>Poliittinen aktiivisuus.</p> | <p>Kokemus kuulumisesta yhteiskuntaan, itsensä toteuttaminen (BEING)</p> <p>↕</p> <p>Sosiaaliset suhteet (LOVING)</p> <p>↕</p> <p>Elinolot (HAVING)</p> |
| <p>Onks täs mitään järkeä yrittää sillein jatkaa elämää edes, jos perhe kaikki ja on mennyt.</p> <p>Luottamuksen puute on ehkä näkynyt samoin kuin ystävyydessä. Mä en oo ehkä tehnyt omaa osuuttani siinä sitoutumisessa.</p> | <p>Karttamisesta johtuva lähisuhteiden katkeaminen.</p> <p>Parisuhteen muodostamisen vaikeus luottamuspuulan takia.</p> | <p>Läheiset perhe- ja ystävyyssuhteet.</p> <p>Rakkauteen perustuva kumppanuus.</p> | <p>↔</p> |
| <p>Just se [uskonnon vaikutus köyhyyteen] että multa kesti aika kauan kestää se koulutus ja mä etin omaa alaa vieläkin.</p> <p>Mä luulen, että se on varmaan ruokkinut mun masennusta silloin, ku mä oon ollut siellä. Sehän on semmoista suorittamista.</p> | <p>Koulutuksen puutteesta johtuvat toimeentulo-ongelmat ja köyhyys.</p> <p>Kelpaamattomuuden tunteesta johtuva masennus.</p> | <p>Riittävä toimeentulo</p> <p>Terveys</p> | <p>↕</p> |

Yhteiskunnallinen osallisuus

4.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkijan objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta⁵⁶. Olen itse kasvanut Jehovan todistaja –perheessä. En kuitenkaan koskaan päätenyt kasteelle asti ja jätin liikkeen lopullisesti 22-vuotiaana. Liikkeessä vietetty lapsuus ja nuoruus on väistämättä vaikuttanut omaan identiteettiini ja siihen, miten näen liikkeen toiminnan nykyään. Vaikka teologinen yliopistokoulutus antaa välineitä uskontojen tarkasteluun ulkoapäin, tuskin on täysin mahdollista irrottaa subjektiivisia arvostuksiani ja mielipiteitäni tutkimuksen tuloksista. Tutkijan tehtävään kuitenkin kuuluu oman subjektiivisuuden tunnistaminen ja pyrkimys objektiiviseen tarkasteluun. Se, että olen kasvanut Jehovan todistaja -perheessä antaa kuitenkin arvokasta sisäpiiritietoa. Eräs haastateltava ilmaisi asian niin, ettei Jehovan todistaja -maailmaa voi ymmärtää, ellei ole ollut siinä mukana. Liikkeen oppien, toimintatapojen ja arvojen tunteminen liikkeen sisältä päin auttaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Se voi myös lisätä luottamusta haastattelijan ja haastateltavien välillä.

Myös useat informantit pyrkivät objektiivisuuteen haastatteluissa. Informantit saattoivat monessa kohdassa kertoa, että uskonnon vaikutusta on vaikea erotella muista taustatekijöistä, kuten vanhempien vaikutuksesta, persoonallisuudesta tai muusta elämäkokemuksesta. Toisaalta he myös monissa tapauksissa pystyivät tuomaan ilmi sen, että tietyt kokemukset tai tuntemukset liittyivät läheisesti uskonnolliseen taustaan Jehovan todistajana.

Saturaatiota eli aineiston kylläntymistä, jossa lisähaastatteluilla ei olisi enää saatu uutta informaatiota, tuskin vielä saavutettiin kymmenellä haastattelulla. Aineiston puutteena voidaan pitää sitä, että kaikki informantit olivat kasvaneet Jehovan todistaja -perheessä. Kiinnostavaa olisi ollut verrata, miten kokemukset eroavat niihin, jotka olivat kääntyneet aikuisiällä. Toisaalta se, että tutkimukseen valikoitui ainoastaan Jehovan todistaja -kasvatuksen saaneita voi johtua siitä, lapsuuden ja nuoruuden kokemukset liikkeessä jättävät suuremman jäljen entisiin todistajiin. Jehovan todistajaksi kääntymisistä ei ole tilastotietoa, mutta se että yhtään aikuisiällä kääntynyttä ei ilmoittautunut tutkimukseen voi olla seurausta myös siitä, että liikkeeseen liitytään useammin sosialisaaion eli vanhempien kasvatuksen seurauksena. Kymmenen henkilön aineisto oli kuitenkin siinä mielessä riittävä, että se toi selvästi esiin tiettyjä yhteisiä tekijöitä ja mekanismeja, jotka vaikuttavat entisten Jehovan todistajien yhteiskunnalliseen osallisuuteen.

⁵⁶ Eskola & Suoranta 1998, 17.

Informanttien anonymiteetti on turvattu siten, että paikannimiä tai tunnistettavia tapahtumia on jätetty pois. Joissakin tapauksissa informantilta on kysytty, voidaanko tiettyä haastattelun osaa käyttää tutkimuksessa. Lisäksi jotkut informanteista olivat kohdanneet traagisia ja raskaita tapahtumia liittyen Jehovan todistajuuteen. Näiden tapahtumien kuvailu on jätetty pois informanttien henkilöllisyyden suojaamiseksi. Aineistoa on käsitelty huolella niin, ettei ulkopuolisilla ole ollut pääsyä siihen.

5 Tutkimuksen tulokset

Tulokset esitetään taulukon 2 mukaisessa järjestyksessä. Ensimmäisessä ulottuvuudessa (BEING) tarkastellaan osallisuuden kokemusta, mahdollisuutta vaikuttaa oman elämän kulkuun ja poliittista toimijuutta. Toisessa ulottuvuudessa (LOVING) tarkastellaan Jehovan todistajuuden vaikutusta perhe- ja ystävyssuhteisiin ja parisuhteiden muodostamiseen. Viimeisessä ulottuvuudessa tarkastellaan vaikutuksia toimeentuloon (HAVING). Aineistosta nousi esiin mielenterveyden häiriöiden merkitys osattomuuteen. Koska mielenterveyden häiriöt voivat vaikuttaa laaja-alaisesti osallisuuden kokemukseen, niitä käsitellään omassa osiossaan. Mielenterveyden häiriöt voivat esimerkiksi vaikeuttaa työelämään kiinnittymistä ja sosiaalisten suhteiden luomista. Lopuksi pohditaan, mitä taustatekijöitä osattomuudella on ja mihin ulottuvuuteen osattomuus erityisesti liittyy.

5.1 Kokemus kuulumisesta yhteiskuntaan ja itsensä toteuttamisen tarve (BEING)

Aineistossa kaikkein merkittävin informantteja yhdistävä piirre oli kokemus ulkopuolisuuden tunteesta. Kirjallisuudessa korostetaan osallisuuteen liittyvää tunnetta tai kokemusta. Kaikki haastateltavat olivat kokeneet ulkopuolisuuden tunnetta ainakin jossain vaiheessa elämäänsä. Yksilöllisiä eroja oli, mutta usealla informantilla ulkopuolisuuden kokemus oli vahva, vaikka erosta oli kulunut mahdollisesti jo vuosia tai jopa kymmeniä vuosia.

. Ulkopuolisuuden kokemus syntyi usealla informantilla jo yhteisön sisällä, ja ulkopuolisuuden kokemukset jatkuivat eroamisen jälkeen.

Mut kokemuspohjaisesti niin kylhän se on ollut semmoinen jäätävä tunne, että on niinku ulkopuolella. Ei kuulu oikeen mihinkään. Sitten jos on siellä jehovan todistajuudessa ja sielläkään ei oikein menesty niin sittenhän sä oot tavallaan kaiken ulkopuolella.⁵⁷

... sellainen kuulumattomuuden, ulkopuolisuuden tunne on kyllä ihan semmoisia jotenkin keskeisiä elämäkokemuksiani.⁵⁸

Ulkopuolisuuden tunne on lieventynyt, kun erosta on kulunut vuosia tai vuosikymmeniä. Voimakkaimmillaan ulkopuolisuuden tunne on ollut eron aikaan ja sen jälkeen. Tähän on voinut vaikuttaa eron läheisyys, jolloin eronneella on voinut olla voimakkaampi vähemmistöidentiteetti. Liike erottautuu ja pyrkii

⁵⁷ I3.

⁵⁸ II.

erottautumaan valtavirtaisesta kulttuurista. Yhdellä informantilla ulkopuolisuuden tunne kesti seitsemän vuotta eroamisesta. Informantilla oli vahva sisäinen tunne siitä, että hän ei kuulu yhteiskuntaan tai kykene elämään valtavirtaisen kulttuurin edellyttämällä tavalla.

Mä muistan sen päivän, jolloin se mun ulkopuolisuuden tunne loppui. Mä voin sanoa, että se kesti aika lailla sen seitsemän vuotta. Mä koin, että mä en kuulu tähän yhteiskuntaan. Mä en jotenkin kokenut kuuluvani yhtään minnekään. Sitä on vaikea silleen sanallistaa et koin olevani ihan ylimääräinen palikka. Et mä en jotenkin kyennyt edes osaavani elää valtakulttuurin tavalla vaikka tosiasiassa mä ulkoisesti tein niin. Mä kävin töissä, mulla oli ihmissuhteita ja mä äänestin vaaleissa ja kaikkee muuta vastaavaa. Sisäinen tunne ulkopuolisuudesta oli ihan musertava.⁵⁹

Hyvin vahvasti [ulkopuolisuus johtuu Jehovan todistajuudesta] sikäli että on elänyt sillein vähän eristyksissä muusta maailmasta.⁶⁰

Usealla entisellä Jehovan todistajalla ulkopuolisuuden ja juurettomuuden tunne on jäänyt hyvin pysyväksi olotilaksi. Osa informanteista koki outouden tunnetta suhteessa muihin.

Justiinsa se mihinkään kuulumattomuuden tunne ja sitten se juurettomuus ja kaiken pysyvän olemattomuus seuraa ihan loppuun asti. Ystävyysuhteita mulla ei oo ollu semmosia pysyviä.⁶¹

Ite oon ollut vähän semmonen outo piru aina, vaikka oonkin ihan ookoo selvinnyt niin mutta silti on ollut jotenkin semmonen juureton. Kotipesätön.⁶²

Ulkopuolisuuden kokemus voi vaikeuttaa sosiaalisten identiteettien muodostamista. Entisten todistajien voi olla vaikea identifioida itseään ryhmien jäseniksi. Kaksi informanttia oli samaistanut itsensä maahanmuuttajiin ulkopuolisuuden kokemusten vuoksi. Voimakkaat ulkopuolisuuden kokemukset voivat aiheuttaa laajemmin ulkopuolisuuden kokemusta suhteessa yhteisöihin tai yhteiskuntaan. Seuraavan informantin mukaan nuoruuden kokemukset Jehovan todistajana ovat rajoittaneet kuulumista yhteiskuntaan.

Joo, kyl mä sanoisin, että ne [ulkopuolisuuden tunteet] liittyy [Jehovan todistajuuteen]. Mähän en tiedä miten joku toinen näkee saman tilanteen et pystyykö kaikki olemaan täysvaltaisia yhteiskunnan jäseniä. Mä en pysty sitä vertaamaan mutta kyllä mä sanon, että mulla on jäänyt semmonen musta aukko sinne nuoruuteen, jota mä oon pyrkinyt

⁵⁹ I7.

⁶⁰ I4.

⁶¹ I9.

⁶² I10.

ensin peitellä ja sitä mä oon yrittänyt myöhemmin paikkailla, joka omasta mielestä ainakin rajoittaa sitä kuulumista.⁶³

Usealla informantilla ulkopuolisuuden kokemus näytti liittyvän enemmän ihmissuhteisiin tai yleiseen kokemukseen juurettomuudesta kuin ulkopuolisuuteen suhteessa yhteiskuntaan. Osallisuuden kokemukset yhteiskunnasta saatettiin liittää enemmän koulutukseen, työhön ja toimeentuloon.

Tavallaan osa yhteiskuntaa mutta sitten taas henkilökohtaisessa elämässä on vähän ulkopuolinen. Mieluummin sanoisin niin että henkilökohtaisessa elämässä oon pikkusen ulkopuolinen.⁶⁴ ...

... Mie oon kuitenkin ollut töissä. En koe [yhteiskunnallista osattomuutta].⁶⁵

Yhteiskunnallisen osallisuuden kokemus syntyy vahvasti koulutuksesta, työstä ja toimeentulosta. Koulutus ja työ tuovat mahdollisuuksia toteuttaa itseä. Niihin liittyy sosiaalista arvostusta, ja ne voivat lisätä merkityksellisyyden kokemusta.

Jehovan todistajien opissa ilmenee selvää koulutuskielteisyyttä. Liikkeen kirjallisuudessa korkeakoulutus ja uraan liittyvät pyrkimykset asetetaan usein vastakkain hengellisen elämän kanssa. Koulutuskielisyys on vaikuttanut usean entisen Jehovan todistajan koulutusvalintoihin ja toimeentuloon. Myös vanhempien uskontoon liittyvät odotukset tai painostus on voinut vaikuttaa nuoren koulutusvalintoihin. Yhtä informanttia vanhemmat painostivat hankkimaan ammattikoulututkinnon ja keskittymään myöhemmin tienraivaukseen⁶⁶. Useampi informantti mainitsi Harmageddonin läheisyyden yhdeksi syyksi sille, ettei koulutusta hankittu.

...vanhemmat painosti mua et turha kouluttautua ja sitähan aina hoettiin etten välttämättä kerkee ees työelämään ennen ku alkaa harmageddon.⁶⁷ ...

... Mä oon taas aina ollut hyvä koulussa ja opettajat on ollut sitä mieltä, että mun pitäis mennä lukioon ja kouluttautuu kunnolla niin sitten vanhemmat ei halunnut.⁶⁸

⁶³ I5

⁶⁴ I10.

⁶⁵ I10.

⁶⁶ Tienraivauksella Jehovan todistajat tarkoittavat kokoaikaista saarnaamista.

⁶⁷ I4.

⁶⁸ I4.

Toiseen informanttiin koulutuskielteisyyden vaikutti niin, että hän suoritti korkeakoulun vasta liikkeestä eroamisen jälkeen myöhemmällä iällä. Työhistoriansa vuoksi informantti koki, että työelämään kiinnittyminen on ollut vaikeaa.

Se koulutusvastaisuus tietysti näky siinä, ettei lähtenyt jatkamaan koulutustaan vasta kun sitten kun oli eronnut niin sitten innostu käymään niin sanotun korkeakouluasteen. Siinä vaiheessa mä olin jo 34 vuotias ja 38 kun mä valmistuin niin sitä on vähän sellainen outolintu siellä seassa.⁶⁹ ...

... Omalta osaltani se peli on omalta osaltani ohi. Se että pääsis johonkin korkeakoulutusta vaativaan ammattiin niin alkaa olla aika pieni. Tai ainakin näin mä sen ite koen.⁷⁰

... Ei oikein noi työnantajat oo hirveen innokkaita ottamaan semmosta nelissäkymmenissä olevaa kaveria töihin, joka on just tullut koulusta töihin. Tämmönen kuva mulla on jäänyt noista.⁷¹

Se että koulutusvalintoihin vaikutti liikkeen opetukset tai yhteisön luomat odotukset, on voinut myöhemmin herättää pettymyksen tunteita.

Kyllä mua harmittaa etten mä mennyt sinne lukioon koska just silloin ois saanut sitä lisäaikaa niinku miettii enemmän sitä oma alaa. Plus ku mä oon aina ollut niinku akateemisesti lahjakas. Mä en oo mikään käsistäni pätevä niin sitten lukio olis ollut enemmän se mun juttu siin kohtaa ja myöskin enemmän korkeammalle kouluttautuminen kuin mikään duunari.⁷²

Kyllähän se mua ottaa päähän että niitä nuoria kielletään, varsinkin jos on unelmia ja haluaa päästä maisteriksi tai päästä insinööriksi tai joksku muuksi. Se laho niputtaa kaiken sen lainausmerkeissä korkeakoulututkinnon alle ja ajattelee että se on vaarallista ajan tuhlaamista koska kohta Jeesus tulee pilvellä ja heittää salamia ihmisten niskaan. Se oikeestaan ottaa pannuun, että ne jatkaa sitä touhua.⁷³

Koulutuskielteisyudessa on yksilöllisiä eroja. Yhtä informanttia vanhemmat olivat kannustaneet yliopistokoulutukseen, mutta painostaneet valitsemaan alan niin, ettei se sodi uskonnon oppeja vastaan. Kieltäytymistä korkeasta koulutuksesta saatettiin perustella hengellisen työn kiireydellä ja lopun läheisyydellä, joka vähentää maallisen koulutuksen hankkimisen mielekkyyttä. Yksi informantti oli ajatellut kohtaamisia raamatullisten henkilöiden kanssa

⁶⁹ I3.

⁷⁰ I3.

⁷¹ I3.

⁷² I4.

⁷³ I3.

paratiisissa eikä olisi halunnut kertoa näille Raamatusta tutuille henkiköille olleensa korkeakoulussa eikä kenttätössä lopun aikoina.⁷⁴

Käytin usein semmosta järkeilyä mitä mä olin muualta kuullu että sitten paratiisissa puhuu vaikka Mooseksen kanssa ja Mooses sitten kysyy millaisia ne oli ne lopun ajat. Tai sit se kysyy, että millaista oli olla kentällä silloin lopun aikoina. Sit nolona piti vastata, että no en mä tiä ku mä olin korkeakoulussa [Naurua]. Että se olis kyllä ollut aika noloo. Tai niinku tämmönen että sitä ei olis ollut siinä työssä, että nää on niin tärkeitä asioita, että jopa noi tyypit tulee kyselemään. Että se [korkeakoulutus] olis ollut niin turhaa.⁷⁵

Lisäksi sama informantti oli perustellut koulutuskielteisyyttä sillä, että paratiisissa ei tarvita tutkijoita tai asianajajia vaan käytännön työtä osaavia, kuten rakennusmiehiä, jotka rakentavat taloja paratiisissa.

Sitten myös käytettiin kanssa järkeilyä mikä oli mun mielestä silloin ihan totta, että sanottiin niin paratiisissa ei tulla tarvimaan mitään asianajajia tai tutkijoita tai mitään tommosta nippelitietoo. Siellä tarvitaan rakennusmiehiä ja taloja rakennetaan silloin. Siit on hyötyä paratiisissa.

Koulutus liittyy itsensä toteuttamiseen, mutta sillä on vaikutuksia myös toimeentuloon. Toimeentuloon palataan viimeisessä elinoloja käsittelevässä osiossa.

5.1.1 Mahdollisuus vaikuttaa oman elämän kulkuun

Seuraavassa tarkastellaan entisten Jehovan todistajien mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämän kulkuun. Tätä osallisuuden ulottuvuutta voidaan lähestyä myös englanninkielisellä käsitteellä ”empowerment”, joka tarkoittaa voimaantumista tai valtaantumista. Kirjallisuudessa erityisesti Gretschel yhdistää yhteiskunnallisen osallisuuden vahvasti voimaantumiseen⁷⁶. Voimaantumiseen liittyy kyky tai mahdollisuus kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Näyttää siltä, että entiset todistajat pärjäävät tällä osallisuuden ulottuvuudella muita ulottuvuuksia paremmin. Identiteettiin ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat kuitenkin heikentävät osallisuuden kokemusta tässä ulottuvuudessa.

Useat entiset Jehovan todistajat ovat joutuneet tekemään vaikeita ja rohkeitakin päätöksiä liikkeen jättämisestä, johon on voinut liittyä ihmissuhteiden menetyksiä.

⁷⁴ Jehovan todistajien käyttämä ilmaisu evankelioimiselle.

⁷⁵ I6.

⁷⁶ Gretschel 2002, 94

Kyllä mä koen, mun kommentti kaikkien näiden vuosien jälkeen tai jo aikaisemmin on se, että jos mä en ois lähtenyt ... mulla ei ollu vaihtoehtoa. Mä olisin varmaan päättänyt mun elämän. Mä en vaan nähnyt siinä mitään jatkamisen mahdollisuutta. Mä olin jotenkin mennyt niin pieneksi siellä, siinä tilanteessa missä mä olin.⁷⁷

Jehovan todistajuudesta irtautumisen taustalla oli kaikilla informanteilla yhteisöön liittynyt voimakas ahdistus ja/tai maailmankuvallinen murros. Liike ei enää edustanut sitä, mitä se väitti edustavansa. Usealla informantilla tämä oli kuitenkin hyvin vapauttava hetki.

Tuntu et tavallaan et ois pudonnut tyhjyyteen niin ku sellainen tunne. Maailmankatsomuksen pohja tavallaan mureni ja sitten kun yhtäkkiä tajusi, että tää onkin vaan ihmisten keksimiä juttuja ja ihmisten satuja ja tämmöstä. Siin joutu tavallaan niinku semmoisen luottamuksen rakentamaan kanssaihmiin uudestaan. Et niinku pysty toimimaan ja mä olin silloin töissä. Ja mä sanoisin melkein, että se työyhteisö oli tuki. Oli jotain sammosta mihin nojata siinä vaiheessa, ku rupes se maailmankatsomus mullistumaan.⁷⁸

Se oli ahdistavaa, mutta sitten ku tajusin että mistä on kysymys niin se oli aivan helvetin vapauttavaa. No oisko mennä kuitenkin varmaan kolme neljä vuotta siitä erottamisesta. Mä voin sanoa, että putos semmoinen taakka harteilta ihan kirjaimellisesti. Mä tajusin, että toi on ihan huuhaata. Mitä vittua mä siitä välitän. Se oli oikeesti niinku mahtava hetki.⁷⁹

Liikkeestä irtautumisen yhteydessä ja pian sen jälkeen useimmilla informanteilla tuli jonkinlainen vastareaktio uskonnollisuuteen ja uskontoja kohtaan. Vaikeiden kokemusten myötä useampi informantti oli torjunut uskonnollisuuden mielestä, tai he eivät halunneet ajatella sitä. Myöhemmässä eroprosessin vaiheessa informantit alkoivat suhtautua avoimemmin erilaisiin maailmankatsomuksiin.

Mut se oli jotenkin selvää, että mä lopetin ajattelemasta yliluonnollista tai jumaluuksia siinä vaiheessa. Sit myöhemmin, kun joku vuosi kului sitten tavallaan tunnusti, että se semmoinen joku henkinen tai hengellinen puoli on olemassa, joka kaipaa myös huomioita.⁸⁰ ...

... Ja ennen kaikkea jotenkin, että alkais olemaan jotenkin valmis semmoseen omaehtoiseen hengellisyyden ajattelemiseen tai luomiseen. Mulla oli tärkeää vaan jotenkin päästä rajojen yli ja ottaa itselleen se haltuun. Saatoin jossain, vaikka matkalla jossain kirkossa käydä sytyttämässä kynttilän ihan vaan koska mä voin eikä mun tarte

⁷⁷ I5.

⁷⁸ I3.

⁷⁹ I10.

⁸⁰ I1.

sitä perustella kellekään. Sen kun pari kertaa teki niin sit ei tuntunut tärkeeltä enää sekään.⁸¹

Informantit olivat joutuneet pohtimaan omaa maailmankuvaa, identiteettiä ja menneisyyttä. Irtaantumiseen on voinut liittyä hyvin vaikeita ja henkisesti kuormittavia valintoja entisen elämän jättämisestä. Useat informantit korostivat omaehtoista ajattelua ja vapautta irtautumisen jälkeen. Liikkeestä irtaantumiseen liittyi usein tarve olla rehellinen itselle ja muuttuneelle maailmankuvalle. Jehovan todistajuus ei enää edustanut sitä, mitä se väitti edustavansa. Näitä prosesseja voi kuvata sanoilla voimaantuminen tai valtaantuminen, empowerment.

Olihan siel yhteisössä turvallista, jos vaan teki täsmällisesti, miten sulle sanottiin. Haluaks sä sitten olla semmonen sätkynukke koko ikäs.⁸²

Joillekin Jehovan todistaja -taustan käsittely on ollut vaikea prosessi. Toisille se on helpompaa riippuen monista tekijöistä, kuten suhteesta omiin vanhempiin. Ainakin kahdella informantilla uskonnollinen tausta oli selvemmin jäänyt taakse eikä se enää vaivannut, mihin on vaikuttanut ajallinen etäisyys. Kuitenkin osalla informanteista Jehovan todistajuudella on ollut pitkäkestoisia vaikutuksia mielen hyvinvointiin, vielä vuosien tai vuosikymmenten jälkeen erosta.

Mutta tämän hetkisiin tilanteeseen oon tyytyväinen, että sitä on hirveen vaikee erotella, että kun ihminen elää sit elämää et mitkä kaikki haasteet ja ongelmat aiheuttaa mitäkin, mutta sanotaanko että se jehovan todistajuus tausta teki mulle niin pahaa, että sieltä oli niinku pitkä matka kasvaa pois. Ja kulkee sitä reittiä, kun ei se vaan oo sitä että yhtä äkkiä toiseen rooliin vaan sieltä pitää kasvamalla kasvaa. Ja keksiä mitkä siellä olevat opit on vääristänyt sun näkemyksiä ja kaikkihan lähtee siitä itsetuntemuksesta kuitenkin.

Usealla informantilla uskonnollisella taustalla oli vääristäviä vaikutuksia itsetuntoon tai itsearvostukseen. Osa informanteista oli kokenut vaikeuksia löytää omaa identiteettiä taustansa vuoksi. Tämä on voinut vaikeuttaa elämän suunnan löytämistä ja esimerkiksi oman ammatin löytämistä.

... Sit ku ei oo enää sitä uskoo tukemassa sitä identiteettiä nii, se on ollut vähän sellasta itsensä ettimistä. No pitkään olin masentunut sossupummi.⁸³

⁸¹ I1.

⁸² I4.

⁸³ I4.

Vieläkin tuntuu, siltä että sitä identiteettiä ei oo tai se ei oo kauheen vakaalla pohjalla.⁸⁴

Tän ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden rinnalla mulla oli pitkään sellainen puolikkuuden tunne, että olin jotain melkein mutten ihan. Sydän ei ollut missään hommassa kokonaan. Se niinku jatku pitkään ja sit niinku tota siihen on liittynyt kaikki identiteetti pohdinta, ammatti-identiteetti, se millainen vanhempi mä vaikka oon.⁸⁵ ...

... Mutta nyt kun on päässyt jotenkin jaloilleen ja saanut eron jälkeen rakennusaineita identiteettiin, jotka eivät ole riippuvaisia mistään mun ulkopuolisesta rakenteesta, niin nyt nää tällaiset asiat on alkanut niinku helpottaa. Ja siis hyvin vahvasti liittyy siihen niinku kuka mä olen sen jehovan todistajuuden jälkeen. Siihen on liittynyt sekin missä roolissa se jehovan todistajuus, että missä roolissa se on mussa.⁸⁶

5.1.2 Poliittinen toimijuus ja järjestötoiminta

Poliittinen aktiivisuus voidaan nähdä yhtenä indikaattorina, jolla voidaan tarkastella yhteiskuntaan integroitumista tai osallisuutta. Poliittisen toimijuuden lisäksi tarkastellaan lyhyesti järjestötoimintaan liittyvää aktiivisuutta. Koska Jehovan todistajat eivät äänestä ja politiikkaan osallistumista pidetään väärintekona, poliittinen toimijuus on voinut tuntua vieraalta liikkeestä lähdön jälkeen.

Koko ikänsä on pitänyt pysyä kaukana poliittisista jutuista niin sitten ei niinku hirveesti ymmärrä politiikasta mitään.⁸⁷

Joo, olen äänestänyt. Se on kanssa kasvanut vähitellen. Alussa mulla ei ollut mitään ymmärrystä.⁸⁸ ...

... Kyllä siihen varmaan yli kymmenen vuotta meni, että ekaa kertaa kävin äänestämässä. Et sekin oli vähän semmonen vähän jännittävä juttu että apua. Et osaankohan mä toimia oikein.⁸⁹

Jotkut informanteista olivat seurannut politiikkaa aktiivisesti jo Jehovan todistajana olleessaan. Useimmat informanteista olivat äänestäneet melko aktiivisesti lähdön jälkeen. Yksi informanteista oli pian liikkeestä lähdön jälkeen poliittisesti aktiivinen, mutta tähänkin liittyi läheisesti tausta Jehovan todistajana.

Sehän [poliittinen aktiivisuus] oli mulle varmasti sellaista, kun rakennetaan identiteettiä uudelleen. Se oli se ensimmäinen asia mitä mä rupesin käyttään hyväksi että nyt mulla on mahdollisuus tällaiseen, et avautuu tavallaan sellainen uusi suunta,

⁸⁴ I9.

⁸⁵ I1.

⁸⁶ I1.

⁸⁷ I4.

⁸⁸ I5.

⁸⁹ I5.

mihin voi mennä. Mä tunsin siis voimakkaasti yksinäisyyttä, vaikka mulla ei oikeestaan ollut jäänyt läheisiä ystäviä seurakuntaan.⁹⁰ ...

... Se tuli mieleen politiikasta tai poliittisesta osallistumisesta, että kun se järjestötoiminta tai sellanen oli mulle tuttua niin se tarjosi kehikon, jossa toimia. Se tarjoo jonkun valmiin rooliin, jossa toimia ja sellaisen rakenteen, jossa toimia. Se oli siksi helppo silloin eron jälkeen lähteä sellaiseen toimintaan mukaan.⁹¹

Joillakin muilla informanteilla oli samanlaisia kokemuksia pian eron jälkeen. Heille saattoi tulla voimakas tarve liittyä johonkin järjestöön tai heillä oli tarve löytää uusi maailmankuva, koska ne tarjosivat uskonnosta eroamisen jälkeen kaivattua identiteettiä, roolia tai rakennetta elämään. Myöhemmin innokkuus saattoi heiketä, kun Jehovan todistajuuteen liittyvät selvittämättömät asiat alkoivat selkiintymään ja liikkeeseen liittyvät voimakkaat tunteet ja muistot hälvenemään.

Entisillä Jehovan todistajilla poliittinen toimijuus voi olla heikkoa myös toista kautta. Puolueisiin liittyy organisoitua toimintaa, ja niissä joutuu helposti yhdenmukaistamaan mielipiteitään puolueen linjan mukaiseksi. Entiset Jehovan todistajat voivat kokea, että tämä muistuttaa liikaa huonoja kokemuksia Jehovan todistajuudessa. Esimerkiksi yhtä informanttia oli pyydetty vaaliehdokkaaksi, mutta hän koki, että puolueet tai puoluepolitiikka kontrolloisi liikaa omaa ajattelua.

Mä koen sen sellasena että, mä oon yhdessä liisterissä jo ollut, joka määräsi mun ajatuksia ja suuntaa ja mä en toiseen järjestöön aio liittyä, joka taas alkaa sanella, että miten mun pitäis ajatella ja miten mun pitäis elää.⁹² ...

... Mä haluan, että mulla on vapaus. Eihän ne sido samalla tavalla ja eri asiastahan siinä [politiikassa] on kysymys, mutta ehkä se on mun pään sisällä, että en sitoudu.⁹³

Osa informanteista ei tunnistanut, että puolueissa tai puoluepolitiikassa olisi samankaltaisuuksia Jehovan todistajuuteen. Joillakin informanteilla myös järjestötoimintaan saattoi liittyä epäluuloa oman taustan vuoksi. Seuraava informantti koki, että myös järjestötoimintaan saattaa liittyä ajattelun yhdenmukaistamista, mikä herätti epäluuloa tai pelkoa.

Mun harrastukset on semmosia, että ne on vähän ulkopuolella tällaisista järjestöistä. Siinä on varmaan syöpynyt tällöinen pelko, sieltä tulee jotain mallia, jota yritetään syöttää. En tiedä, tää oli vaan heitto.⁹⁴ ...

⁹⁰ I1.

⁹¹ I1.

⁹² I8.

⁹³ I8.

⁹⁴ I5.

... Se voi olla, että mulle on jäänyt niin ankara pelko tai ahdistustila, että niissä [järjestöissä, yhteisöissä] on jotain sellaista, mitä mä en sit halua oikeasti. Mä sanoisin, että siinä on jo valmiiksi joku kammo, jota mä en pysty selittämään ihan täysin, että mikä se on.⁹⁵

5.2 Osallisuus ja sosiaaliset suhteet (LOVING)

Entisillä Jehovan todistajilla erityisesti karttamiskäytäntö aiheuttaa ongelmia sosiaaliin suhteisiin. Seuraavassa tarkastellaan Jehovan todistaja -taustan vaikutuksia lähisuhteisiin, ystävyys-suhteisiin ja parisuhteisiin. Ihmisillä on luontainen tarve olla yhteydessä toisiin ja saada hyväksytyksi tulemisen kokemuksia ihmissuhteissa.

Karttamisessa on yksilöllisiä eroja siinä, miten ehdotonta karttaminen on ja miten erotettu itse suhtautuu karttamiseen. Erityisesti omien vanhempien karttaminen on aiheuttanut usealle informantille syvää ahdistusta ja itsemurha-ajatuksia.

Aika paljon semmosta vihaa koska se [karttaminen] tuntuu vaan niin epäreilulta. Semmosta suruu.⁹⁶ ...

... Mulla oli silon joskus ku mulla oli oikein paha olo, että onks täs mitään järkeä yrittää sillein jatkaa elämää edes, jos perhe kaikki ja on mennyt. Tuntu vaan että pitäiskö mun päättää kaiken. Tai mitä jos sitä menis takas uskontoon, mutta sitten mä vaan kelasin, että jos mä luovutan , päätän elämän tai meen takas uskontoon, niin se tuntuu vähän niinku että mä oon antanut sen uskonnon voittaa. Toi on järjestelmällistä henkistä väkivaltaa mikä vaan niinku hajottaa ihmisen. Se on ihan hullua, että tää asia ei saa suurempaa huomiota, ku mitä se saa ja miten tämmöstä voi ees tapahtua nykyään eikä siitä puhuta tän enempää.⁹⁷

Yksi informanteista kertoi nähneensä äitinsä ja sisaruksensa lähes kahdenkymmenen vuoden tauon jälkeen isänsä perinnönjakotilaisuudessa. Toisen entisen Jehovan todistajan pelasti omat vanhemmat, jotka eivät karttaneet.

No kyllähän se oli, kyllähän mä oikeesti olin ihan itsemurhan partaalla, mutta mulla onneksi kävi niin hyvä tuuri ettei mun vanhemmat hylännyt minua. mulla oli niinku koti jossa mä sain olla turvassa ja sitten niin ku jatkaa siitä.⁹⁸ ...

... Kyllä mä harkittin silloin itsemurhaa, siis kyllä ja, no mä varmaan oisin tehnykkin sen jos ei ois estetty. Siitäkin on niin kauan aikaa että sitä on vaikee niinku ajatella, niin se oli vaan semmonen tunne.⁹⁹

⁹⁵ I5.

⁹⁶ I6.

⁹⁷ I6.

⁹⁸ I9.

⁹⁹ I9.

Eroprosessissakin on yksilöllisiä eroja, mutta usealla informantilla siihen liittyi kokemus koko aikaisemman elämän menettämisestä tai positiivisessa mielessä uuden elämän alku. Aikaisemman elämän menettämiseen on voinut liittyä maailmankuvan hajoaminen, elämän suunnan kadottaminen, identiteetin etsimistä ja ihmissuhteiden, kuten perheen menettäminen. Seuraava informantti koki, että koko elämä oli rakennettu seurakunnassa olemiseen.

Siinä oli se, että oli koko elämä rakennettu siihen seurakunnassa olemiseen. ne kaverit oli siellä ja mulla oli tyttöystävä siellä. Ja sitte ku mut erotettiin niin kaikki meni samalla hetkellä. Jo tietinkin sitä erottamista edelsi semmonen huono olo ja tavallaan sen oman paikan hakeminen. Ja sitten ku se tavallaan ratkesi siihen että sinut erotetaan niin sitä oli kertakaikkiaan että sitä ei ollu mitään missään kettään paitsi ne omat vanhemmat.¹⁰⁰

Useat informanteista olivat tehneet henkistä erottautumista jo pidempään, mikä helpotti tulevaan valmistautumista ja mahdollista ihmissuhteiden menettämistä.

Tavallaan jäi [ystävyyssuhteita]. Mä olin jo pikkasen tehnyt sitä henkistä erottautumista jo. Mä olin jo ite ikään kuin sanoutunut irti niistä valmiiks. että en olettanutkaan, että kukaan niistä ihmisistä lähestyis tai olis mun kanssa tekemisissä.¹⁰¹
...

... Kyl mä pohdin ne kaikki vaihtoehdot et jos mä teen sen ratkasun nii mulle ei jää täältä ketään. Mut mä ajattelin että mä maksan sen hinnan ja loppuen lopuksi ihan mielelläni. Et mä petyin niihin ihmisiinkin tosi paljon. Oli tosi paljon ihaniakin ihmisiä mut mä petyin siihen tai jollain tavalla rupesin näkee sen koko touhun tosi tekopyhänä.¹⁰²

Jehovan todistajuudella ja siitä eroamisella on ollut merkittäviä vaikutuksia ihmissuhteisiin ja niiden luomiseen. Yhteisön hylkääminen ja pahimmillaan omien vanhempien karttaminen on vaikuttanut perusturvallisuuteen. Hylkäämisen kokemukset ovat erityisen vahingollisia, jos ne ovat tapahtuneet teini-iässä, joka on persoonallisuuden ja tunne-elämän kehityksessä tärkeää aikaa. Hylkäämisen kokemukset ovat vaikeuttaneet osalla informanteista ystävyyssuhteiden ja parisuhteiden muodostamista. Yhden informantin mukaan hylkäämiskokemukset ovat vaikuttaneet turvallisuudentunteeseen ja sitä kautta lyhytjänteisyyteen parisuhteissa.

¹⁰⁰ I10.

¹⁰¹ I5.

¹⁰² I5.

No mä tuohon sanoisin, että se tavallaan se että on niinku potkittu pois ja hylätty ihan totaalisesti sieltä yhteisöstä niin kyllä se on vaikuttanut siihen turvallisuudentunteeseen. Ja se aiheuttaa herkkyyttä niin ku semmoiseen, että haluaa epämiellyttävästä tilanteesta lähteä pois eikä selvittää sitä. Kyllä se semmoiseen lyhytjännittynisyyteen on johtanut. Koen ihan selvästi että se on vaikuttanut [parisuhteisiin].¹⁰³

Silloin ku mulla on ollut kaikkein vaikeinta niin minua ei oo hyväksytty siinä porukassa, missä minut ois pitänyt hyväksyä, niin kyllä se on säteillyt sinne [parisuhteisiin]. Kyllä mä niin arvioisin.¹⁰⁴

Useampi informantti koki, että hylkäämisen kokemukset ovat vaikeuttaneet kykyä luottaa muihin ihmisiin. Rakkaus ja hyväksyntä, ja joissain tapauksissa jopa äidin rakkaus on riippunut siitä, ajatteleeko ja toimiiko liikkeen opetusten mukaan. Karttaminen ja liikkeessä koettu luottamuksen menettäminen ihmisiin, on vaikeuttanut ihmissuhteiden luomista. Useat informantit kertoivat yksinäisyyden kokemuksista.

Ja tässä suhteessa mä sanoisin, että toi systeemi on jättänyt muhun jälkensä, että mä oon ollut ihan älyttömän huono ystävystymään. Mä en vaan luota tai osaa olla ystävä sanotaanko näin. Että se on vaatinut multa ihan keskittymistä, että ikään kuin. Just ehkä tää karttaminen vaikuttaa siihen. ikään kuin ystävänä olla koko ajan täydellinen, että muuten sua hyväksytään että sun kanssa ei olla tekemissä että mitään virheitä ei sallita.¹⁰⁵

Oli se [yksinäisyys] tietysti seurausta siitä koska muistan aina lapsesta asti tavallaan niin kuin tuota, kun kaikki ihmissuhteet tai ihmisten välinen rakkaushan oli ehdollista ja se niinku uskonto meni aina niitten yli.¹⁰⁶

Liikkeessä vietetty lapsuus ja nuoruus on voinut heikentää kykyä luoda ihmissuhteita myöhemmällä iällä. Liikkeen opetuksiin kuuluu, että kanssakäyminen ja läheisten suhteiden luominen liikkeen ulkopuolisiin ei ole suotavaa. Liikkeen opetuksessa ei kehoiteta ystävystymään läheisesti liikkeen ulkopuolisten kanssa.¹⁰⁷ Samanaikaisesti useampi informantti koki vaikeuksia luoda ihmissuhteita seurakunnan sisällä. Tähän vaikutti se, ettei todellista minää voinut paljastaa liikkeen sisällä.

Liikkeen opetukset kattavat käytännössä kaikki elämänalueet, ja liikkeen kirjallisuudessa esitetään ja kuvaillaan, millainen käytös on Jehovan todistajalle sopivaa. Liikkeen pyrkimys kontrolloida sen jäseniä voi aiheuttaa ajatusten ja

¹⁰³ I10.

¹⁰⁴ I10.

¹⁰⁵ I5.

¹⁰⁶ I1.

¹⁰⁷ Vartiotorni 15/8,. 25–26

toiminnan itsekontrollia sen jäsenissä. Toisen todistajan niin sanotut vakavat väärinteot tulisi kertoa seurakunnan vanhimille, mikä lisää liikkeen kontrollin tuntua sen jäsenissä¹⁰⁸. Lisäksi useampi informanteista koki häpeää ja riittämättömyyden tunteita siitä, että he eivät kyenneet suorittamaan tai täyttämään Jehovan todistajana olemiseen liittyvää ihannekuva. Tämä kaikki vaikuttaa siihen, että liikkeessä ei haluta paljastaa todellista itseä, mikä tekee vaikeaksi syvällisten ja aitojen ihmissuhteiden luomisen. Tämä osaltaan loi ulkopuolisuuden tai kuulumattomuuden tunteen jo silloin, kun liikkeestä irtautunut oli Jehovan todistaja.

Se että ensin että ei saa muodostaa läheisiä ystävyyskii muihin kuin yhteisön sisällä oleviin ja niille yhteisön sisällä oleville ei saa paljastaa kuka sä oikeesti oot. Et ei kuulu niinku kumpaankaan. Ja sit taas nyt ku on lähtenyt sieltä nii on vaikee luottaa ihmisiin.¹⁰⁹

Uskontoon liittyy tosi vahvasti syyllisyys ja sillä ylläpidetään sitä dynamiikkaa siellä Jehovan todistajissa. Että se häpeä ja sellaisen paljastumisen pelko varmasti liittyy siihen taustaan ja se on vaikuttanut paljon sellaiseen ystävystymiseen.¹¹⁰

Koska siellä piti aina jarruttaa itseänsä. Siellä kokouksen ulkopuolellakin piti miettiä voiks kristitty sanoa näin. Voiks näin ajatella. Aina piti olla jännittynyt. Semmoinen spontaani, rehellinen suora ajatusten kertominen, se oli ihan vaarallisilla vesillä uimisita. Vaikka sä olisit puhunut jostain hyvästä asiasta se mitä sanoit välttämättä ollut sopusoinnussa jonkun vartiotornin kanssa. Tai sit siin oli joku, että onks tää demonien tai onks tää maailmanllaista

Tässäkin oli yksilöllisiä eroja. Jehovan todistajuus on voinut tuoda onnistumisen kokemuksia ja sosiaalista arvostusta yhteisössä, vaikka tällaiset kokemukset ovat selvästi vähemmistössä. Yhden informantin seurakunnat olivat olleet yhteisöllisiä, ja hän koki, että ihmissuhteiden luominen oli helpompaa Jehovan todistajana, jolloin uskonto oli yhdistävänä tekijänä.

... todistajana ollut on vanhoja, on ollut nuoria ja kaikki on leivottu jotain pitsaa.¹¹¹ ...

... Todistajana ei tarvinnut selitellä, että miks me hengetaan tai keksiä syytä miks te tuutte nytte meille syömään.¹¹²

¹⁰⁸ Vartiotorni 1981 1/11, 23

¹⁰⁹ I4.

¹¹⁰ I1.

¹¹¹ I6.

¹¹² I6.

Eroaviin kokemuksiin näyttäisi liittyvän se, miten vahvasti informantti oli jakanut liikkeeseen liittyvän maailmankuvan ja miten aktiivinen Jehovan todistaja hän oli ollut, sekä liikkeessä koettu sosiaalinen arvostus tai asema. Informantit näkivät Jehovan todistajuuden usein hierarkkisenä kulttuurina, jossa sukupuoli ja perhetausta vaikutti sosiaaliseen asemaan ja arvostukseen seurakunnassa. Esimerkiksi yksi informantti koki ulkopuolisuutta yksinhuoltajataustansa vuoksi.

Sit kuitenkin mä olin ulkopuolinen siel seurakunnassa koska mä olin pienen vauvan yksinhuoltaja ja kaikki niinku sääli mua ku mä olin moraaliton nainen joka kärsii seurauksia.¹¹³

Ja koska siel on ne onnelliset perheet. Ei yksinhuoltaja perheitä. Mä koin sen jo silloin ku äiti oli yksinhuoltaja ei niinku jiitee sisällytä porukkaan samalla tavalla kuin jos oli isä ja äiti perheessä koska isät hengaa keskenään ja äitit hengaa keskenään.¹¹⁴

Toisen informantin perheessä äiti oli Jehovan todistaja ja isä ei ollut todistaja, ja hän koki olevansa toisen luokan Jehovan todistaja tai heikompaa ainesta, mikä aiheutti ulkopuolisuuden kokemuksia ja vaikeuksia luoda sosiaalisia suhteita liikkeen sisällä.

Kun mun perhe on tämmönen, että mun isä ei ollut jehovan todistaja. Se oli lähtökohtaisesti toisen luokan perhe, koska ne missä oli vanhin niin ne oli parempia perheitä. Mulla on tosi voimakas kokemus tästä, että minut saatettiin sulkea ulkopuolelle koska isä. Et mä olin jo lähtökohtaisesti siellä jehovan todistajissa heikompaa ainesta, jota piti vähän kattoo ja se ajoi mut tosi rajuun suorittamiseen et mä yritin kaikin tavoin. Mut aina mä havahduin siihen, että ne oli sitten ne vanhimpien perheet sitten enemmän tekemisissä keskenään ja samoin lapset. Mä koin tosi paljon jääväni ulkopuolelle et mä en niinku kelvannut siellä riittävästi.¹¹⁵

Osa informanteista koki, että uskonnollisella taustalla oli vaikutuksia parisuhteisiin ja parisuhdetaitoihin, osa ei osannut sanoa tai eritellä, mitkä tekijät vaikuttivat parisuhteisiin. Kaksi informanttia ajatteli, että luottamuksen rikkoutuminen liikkeessä oli heijastunut luottamuksen puutteeseen ja kykyyn sitoutua parisuhteissa.

Luottamuksen puute on ehkä näkynyt samoin kuin ystävytydessä. Mä en oo ehkä tehnyt omaa osuuttani siinä sitoutumisessa. Vaikka mä en sano ääneen niin ehkä mun käyttäytymisessä näkyy et mä oon kyllä valmis lähtemään tästä pois ja niin mä oon varmaan tehnyt.¹¹⁶

¹¹³ I4.

¹¹⁴ I4.

¹¹⁵ I6.

¹¹⁶ I5.

Useampi informantti näki liikkeen antaman sukupuolimallin ja naisen roolin ongelmallisena, mikä on myös vaikuttanut parisuhteisiin. Liikkeessä naisilla ei ole varsinaisia opetustehtäviä ja miehet johtavat seurakunnan toimintaa¹¹⁷. Yksi informantti ajatteli, että jos hän olisi syntynyt pojaksi, hän olisi ehkä pystynyt olla enemmän oma itsensä. Informantti koki, että hän nuorena naisena alisteisessa asemassa liikkeessä.

Mä en koskaan voinut olla se joka mä olen. Jos mä oisin syntynyt pojaksi niin mä oisin ehkä saanut olla vähän enemmän oma itseni. Mutta nuorena naisena niin mä tavallaan koin, että mua jotenkin poljettiin siellä koko ajan. Se oli musta ihan äärimmäisen raivostuttavaa ja se oli äärimmäisen ahdistavaa.¹¹⁸

Useampi informantti oli joutunut opettelemaan uusia parisuhdemalleja Jehovan todistajuuden jälkeen. Liikkeen opetuksen mukaan mies on naisen pää ja naiselta odotetaan kuuliaisuutta, ja liikkeessä opituista ajatusmalleista ja rooleista on voinut olla myöhemmin vaikea oppia pois.¹¹⁹ Yksi informantti koki, että hänen entinen puolisonsa oli hyödyntänyt valta-asemaansa.

On vaikuttanut [Jehovan todistajuus parisuhteisiin]. Se naisen malli, mikä siellä annetaan parisuhteeseen ja muutenkin niin se ei oikein ole minusta tämän nyky-yhteiskunnan mallin mukainen. Se ei anna eväitä toimia ja se mun kohalla tarkoitti, että mä en vaan jotenkin tajunnut. Mä en osannut.¹²⁰ ...

... Sitten siinä tämä naisen malli on se kuuliaisuus, joka tekee kaikki kotityöt ja niin kuin ei ota kantaa perheen päätöksiin. Tää kärjisty sit myöhemmin semmoseen tilanteeseen, että se mun silloinen mies oli sitä mieltä, että hän ostaa kaikki asiat eikä mun kanssa tarvi ees keskustella esimerkiksi.¹²¹

Jotenkin kiteytyksenä, että myöhemmin on tajunnut, ettei se kauheen kivoja miehiä kasvata se liike. Puheen tasolla sehän on sama kuin jossain Saudi-Arabiassa, jossa kovasti kunnioitetaan naisia.¹²²

Kaksi informanttia koki ongelmalliseksi, sen että liikkeessä seurustelu on rajoitettua. Liikkeessä on vaikea saada parisuhteiden muodostamiseen ja seurusteluun liittyvää kokemusta, koska vastakkaisen sukupuolen kanssa ei ole soveliaasta viettää vapaasti aikaa. Eräs haastateltava koki myöhemmin aikuisiällä,

¹¹⁷ Esimerkiksi Vartiotorni 1972 1/10, 453.

¹¹⁸ I7.

¹¹⁹ Vartiotorni 2010 15/5, 12–13.

¹²⁰ I5.

¹²¹ I5.

¹²² II.

että hänen seurustelukulttuuriinsa ja parisuhteen muodostamiseen liittyvät kokemuksensa olivat 14-vuotiaan tasolla. Osa todistajista menee myös naimisiin hyvin nuorena lyhyen seurustelun jälkeen, koska liikkeessä ei ole varsinaista seurustelukulttuuria ja koska avioliitto on ainoa yhteisön hyväksymä tapa harrastaa seksuaalista kanssakäymistä.

Se oli vähän tietyllä tavalla sellainen pakkoavioliitto, että meidän ei annettu seurustella, siellä seurakuntavanhin otti puhutteluun ja sanoi, että ei ole sopivaa seurustella niin kauan, että kyllä pitää tehdä päätöksiä. Kyllä pitää tietää. Mä en olis halunnut niin nopeeta toimintaa, mutta kun mä olen kiltti tyttö ja teen niin kuin sanotaan niin se meni niin.¹²³

Mä olen viime vuosina havahtunut siihen kuinka merkittävää se on, että jäi tavallinen seurustelu ja parinmuodostaminen ja parisuhteisiin hakeutuminen kokematta että ainoa tapa oli löytää joku jonka kanssa mennä naimisiin, elää ja harrastaa seksiä.¹²⁴

Lisäksi liikkeessä on minuudelle hyvin herkkää seksuaalisuuden kontrollointia. Seksuaalisuuteen liittyvien normien tai pidättäytymiseen liittyvien ihanteiden rikkominen aiheutti useassa informantissa voimakasta häpeää, syyllisyyttä ja riittämättömyyden tunnetta.

Yhtä paljon kuin koulutuskielteisyyttä niin ajatellut seksikielteisyyttä ja sitä että mitä psyykelle tekee, että omaan seksuaalisuuteen tutustumien demonisoidaan ja että kuinka monet todistajanuoret kokee jatkuvaa syyllisyyttä masturboinnista, josta ite on kokenut välillä enemmän ja välillä vähemmän mutta kuitenkin.¹²⁵

5.3 Toimeentulo ja osallisuus (HAVING)

Työllä ja toimeentulolla on tärkeä yhteys osattomuuteen. Köyhyys on merkittävä tekijä yhteiskunnallisen osattomuuden ja syrjäytymisen kokemisessa. Kehittyneissä maissa köyhyys on suhteellista. Köyhyyden suhteellisuuteen liittyy kyvyttömyys elää vallitsevan tai yleisen elämäntavan mukaan taloudellisten resurssien puutteiden vuoksi¹²⁶. Ihmisillä on luontainen taipumus verrata itseään muihin ja köyhyyteen liittyy usein kokemuksia siitä, että on muita huonompi tai vähäosaisempi.

Ennen paratiisia hengellinen elämä on maallista elämää tärkeämpää. Jehovan todistajien ei pitäisi tavoitella maallista uraa vaan tyytyä perustarpeet täyttäväänään koulutukseen ja toimeentuloon, jotka mahdollistavat hengelliseen

¹²³ I5.

¹²⁴ I1.

¹²⁵ I1.

¹²⁶ Moisio 2006, 639.

elämään keskittymisen¹²⁷. Liikkeen kirjallisuudessa rohkaistaan tekemään osa-aikatyötä, mikä mahdollistaa kokoaikaisen tienraivauksen.¹²⁸ Nämä seikat voivat vaikuttaa siihen, että todistajien keskuudessa voi syntyä kulttuuri, jossa ihannoidaan yksinkertaista elämää. Eräs informantti oli jopa paheksunut toisia todistajia siitä, että heillä oli hyvät tulot ja varaa ostaa uusia autoja tai taloja. Hän näki taloudelliset vaikeudet ohimenevänä Jehovan todistaja -elämään kuuluvana asiana, ja tulevassa paratiisissa koittaa paremmat ajat.

Sehän tarkoitti käytännössä osa-aikatoita ja sehän tarkoittaa sitten huonoa, kun neidän hommat oli just ehkä jotain siivousta ja osa-aikaista kaupan myyjää tai tämmöstä, niin kylhän ne palkat jäi sit väistämättä tosi pieniksi. Et kylhän se oli aikamoista kitkuttamista ja selviytymistä. Mut silloin sitä ajatteli ihan puhtaasti niin et tähän on vaan väliaikaista ja kohta tulee paremmat ajat [paratiisi]. Tää hinta pitää niinku maksaa täst tilanteesta. Että eihän sitä taloudellista tilannetta ikään kuin saanut ajatella mitenkään muuten ja mä jopa ite muistan paheksuneeni joitain semmoisia, joilla oli hyvät tulot ja oli varaa ostaa taloja tai autoja tai jotain. Et kylä mä sen jotenkin näin siihen kuuluvana asiana et se elämä on just semmosta kitkuttamista.

Toimeentulolla Jehovan todistajuus on voinut vaikuttaa toimeentuloon ja myöhempään toimeentuloon myös siten, että se on usein hyvin kokonaisvaltainen elämäntapa, jossa uskonnolla on keskeinen asema.¹²⁹ Todistajilla ei ole välttämättä esimerkiksi ajallisia tai muita resursseja panostaa toimeentuloon tai uraan. Seuraavien informanttien mukaan uskontoon liittyvä toiminta vei Jehovan todistajana paljon aikaa ja voimavaroja.

Mut kylhän se totuus on se että kylhän se aikaa vei tää kaikki tää jehovan todistaja repertuaarin hoitaminen. Mun täytyy sanoa et kylä mä yritin, mä yritin ihan hirveesti olla just semmonen ku piti olla niin tota, se aikaa vei ja se tarkotti sitä että tulot oli aika pienet.¹³⁰

Se on sitten kaikkeen muuhunkin kuin opiskeluun liittyvä kokemus, että kylä musta tuntuu, että ihan tosi paljosta tavallaan kieltäydyin. En mä voinut suunnitella tietynlaisia töitä tai työn ohessa opiskelua, tai mitään muuta koska oli ne niinku monta iltaa tai aamua viikossa, mitkä oli varattu siihen seurakunnan toimintaan.¹³¹

Seuraava informantti, koki ettei hän ehtinyt tehdä kokopäivätyötä, koska todistaja-elämään liittyvä uskonnon harjoittaminen vei paljon aikaa. Informantti mainitsi myös pienemmän eläkkeen tulevaisuudessa. Matalapalkkatyöllä ja

¹²⁷ Vartiotorni 2013 15/10, 15.

¹²⁸ Esimerkiksi Vartiotorni 1991 1/2, 25.

¹²⁹ Esimerkiksi Herätkää 1985 22/6, 18.

¹³⁰ 15.

¹³¹ 11.

koulutuksen puutteella selvä yhteys toimeentuloon ja tulevaan toimeentuloon myöhemmällä iällä.

Mulla oli kauheesti sitä ohjelmaa siinä teokraattisessa touhussa. Mä en ehtinyt niinku kokopäivätyöhön. Ja mä tiedän, että siellä oli muitakin, jotka teki osa-aikatyötä. Mä joskus ihmettelin että kun joku oli kokoaikatyössä, että kuinka se ehtii tähän kaikkeen. Mä tienasin tietty aika vähän rahaa ja mun eläkekertymä jäi aika vähäseks. Tää on mua joskus vähän niinku jurppinut. Mut ainakin sekin koettu. Mä sitten selviän pienemmällä eläkkeellä. Se perustu tähän et se Harmageddon tulee kohta.¹³²

Eräällä informantilla vaikeat teini-iän Jehovan todistajuuteen liittyvät kokemukset vaikeuttivat oman identiteetin kehitystä ja oman paikan löytämistä yhteiskunnassa. Tähän on liittynyt koulutuksen saamisen pitkittyminen ja vaikeudet löytää omaa alaa.

Just niinku sanoin et ittensä ettimistä. Enkä mä vielääkään tiä mitä mä oikeesti haluisin tai esimerkiksi tehdä työkseni.¹³³ ...

... Just se että ei oo löytänyt vielääkään sitä omaa alaa. On vaan niitä amiksia kokeillut. Ja jos mä oisin mennä sinne lukioon ja jos se olis jäänyt hetkeks kesken sit mä olisin siitä voinu ponnahtaa suoraan ammatikorkeakouluun tai yliopistoon sit ku mä oisin sen lukion saanut loppuun.¹³⁴

Kahdella informantilla oli vaikeita toimeentuloon liittyviä kokemuksia. Molemmilla koulutuskielteisyys oli vaikuttanut koulutusvalintoihin ja työelämään kiinnittymiseen. Toinen informanteista yhdisti köyhyyden läheisesti Jehovan todistajuuteen.

Just se [uskonnon vaikutus köyhyyteen] että multa kesti aika kauan kestää se koulutus ja mä etin omaa alaa vieläkin. Plus noi kaikki mielenterveyden ongelmat, koulujen kesken jättämiset, työsuhteiden kesken jättämiset. Niin ceevee ei oo mikään hirveen kehuttava nii on aika vaikee saada töitä ainakaan koulutusta vastaavaa.¹³⁵

Erityisesti mielenterveyden häiriöt ja työmarkkinaongelmien yhteisvaikutus altistaa syrjäytymiselle ja lisää köyhyysriskiä. Mielenterveyden ongelmat heikentävät henkisiä resursseja osallistua koulutukseen ja työelämään. Lisäksi ne usein vaikuttavat identiteetin kehittymiseen, ja identiteettiin liittyvät ongelmat voivat vaikeuttaa elämän suunnan ja oman alan löytämistä.

¹³² 12.

¹³³ 14.

¹³⁴ 14.

¹³⁵ 14.

Toinen informantti ei puhunut suoraan köyhyydestä, mutta informantilla oli ollut vaikeita toimeentuloon liittyviä kokemuksia. Myös hänellä oli taustalla koulutuskielteisyyden vaikutusta koulutusvalintoihin, matalapalkkatyötä ja osin Jehovan todistajuuteen liittyvää masennusta.

Olihan mulla semmosia hetkiä, että mä olin silloin todistajana ollessa hyvin masentunut eikä saanut tukia muuta kuin asumistukee, että se tietysti söi niitä säästöjä mitä oli pystynyt jemmaamaan. Silloin katkes noi kelan tuet. Silloin oli vähän semmoinen surkee fiilis, kun ei ollut mitään näköalaa eteenpäin. Jos olis jäänyt siihen märehcimään viel vähäks aikaa niin siin olis varmaan ollut työkyvyttömyyseläkkeellä. Mä vaan jotenkin päätin, lakkasin välittämästä ja menin takasin töihin, ku mulla oli työpaikka silloin. Mä ajattelin että tästä mennään joko eteenpäin tai jos ei jaksaks mä vedän itteni kiikuun. Se oli se mun ajatus. En vetänyt itteeni kiikuun. Jonkin aikaan siitä eteenpäin se mun luopumus lähti vauhtiin.¹³⁶

Koulutuskielteisyydellä ja mahdollisesti siihen liittyvällä matalapalkkatyöllä on yhteys elinoloihin ja tuleviin elinoloihin eläkekertymän muodossa. Osallisuudessa on kuitenkin ajallinen ulottuvuus. Olosuhteet ja elinolot muuttuvat ja aiemmat kokemukset vaikuttavat tuleviin valintoihin. Osallisuus on myös subjektiivinen kokemus. Edellinen informantti näki positiivisena sen, että Jehovan todistajuus opetti vaatimattoman elämäntavan.

Todistajuus ainakin opetti vaatimattoman elämäntavan. Semmoisen ajattelumaailman että kaikkee tarvitse ostaa minkä näkee.¹³⁷ ...

Jos on hyviä ystäviä, niin ne on minun mielestä semmoista todellista rikkautta.¹³⁸

5.4 Mielenterveyden häiriöt ja osallisuus

Mielenterveydellisiä ongelmia käsitellään omassa osiossaan, koska ne voivat vaikuttaa jokaiseen osallisuuden ulottuvuuteen. Vakavat psyykkiset ongelmat ovat yhteydessä syrjäytymiseen. Ne vaikuttavat merkityksellisyyden kokemuksiin, ja masennukseen liittyy usein eristäytymistä ja vaikeuksia ylläpitää ihmissuhteita. Psyykkiset ongelmat vaikuttavat osattomuuden kokemuksiin myös siten, että koulutukseen ja työelämään kiinnittyminen vaikeutuu.

Yksi indikaattori psyykkisille ongelmille on itsetuhoiset ajatukset. Puolella informanteista oli ollut itsemurha-ajatuksia, yksi heistä oli päättänyt yrittämään itsemurhaa. Itsemurhaan liittyvät ajatukset nousivat esiin haastattelun aikana enkä niistä erikseen kysynyt. Tästä syystä joillakin informanteilla itsetuhoiset ajatukset

¹³⁶ I3.

¹³⁷ I3.

¹³⁸ I3.

tai mahdolliset itsemurhayritykset saattoivat jäädä piiloon. Osa itsetuhoisista ajatuksista liittyi akuuttiin erovaiheeseen, joka voi aiheuttaa hyvin suurta psyykkistä raskautta. Akuutti erovaihe voidaan nähdä enemmän tiettyyn tilanteeseen liittyvänä voimakkaana psyykkisenä rasituksena, joka useilla informantilla helpotti monilta osin ajan kuluessa. Kahdella informantilla, joilla oli itsetuhoisia ajatuksia erovaiheessa, ei ollut taustalla mielenterveydellisiä ongelmia tai niitä ei ollut diagnosoitu. Neljällä informantilla oli vakavampaa ja pitkäkestoisempaa masennusta, joihin liittyi eri vaihteita.

Psyykkisiin ongelmiin vaikuttavat monet tekijät. Suurempi aineisto ja fokusoituminen mielenterveydellisiin ongelmiin mahdollistaisi tarkemmat tulkinnot. Aineiston perusteella Jehovan todistajuudella on kuitenkin huomattavia vaikutuksia mielenterveyden häiriöihin. Aineistossa vakaviin psyykkisiin ongelmiin näyttäisi liittyvän perusturvallisuuden puute lapsuudessa ja nuoruudessa, mihin liittyi vaikea suhde vanhempiin tai rikkonaisuutta perhetaustassa. Kahdelle informantille oli diagnosoitu vakava masennus, ja molemmilla oli raskaita omiin vanhempiin liittyviä karttamiskokemuksia. Toinen näki vakavan masennuksen taustalla enemmän hyvin vaikean suhteen vanhempiin ja perheeseen kuin Jehovan todistajuuden. Toinen vaikeasta masennuksesta kärsinyt yhdisti masennuksen vahvasti Jehovan todistajuuteen.

Yhteistä psyykkisille ongelmille ja masennukselle oli hyvin voimakkaat syyllisyyden ja kelpaamattomuuden tunteet, joita informantit olivat kokeneet Jehovan todistajana.

Joo siis, varsinkin silloin [teini-iässä] ku mä olin se vakituinen osari [osa-aikainen tienraivaaja] niin mulla oli aina niinku hartiaongelmii ja jalkaongelmia ja kaikkee sen kävelymäärän takia, ku se oli 50 tuntia kuussa. Mä kävelin ympäriinsä koulun jälkeen. Sit mulla oli vaan niinku kroppa meinas hajota. Ja sit vielä masennus tuli siinä.¹³⁹

Informantilla masennuksen laukaisi hyvin nuorella iällä tehty osa-aikainen tienraivaus (50 tuntia kuussa tehtävä julistustyö), ja siihen liittyvä henkinen ja fyysinen rasitus.

Se että oli yrittänyt täydellinen lapsi, malli jehovan todistaja. Sit se oli vaan niinku liikaa. Mä oon niinku introvertti tyyppi ja ollut tosi ujo. Ja sit se, että joutu pakottaa ittensä tollaseen [julkiseen saarnaamiseen] nii ei psyyke kestänyt sitäkään.¹⁴⁰

¹³⁹ I4.

¹⁴⁰ I4.

Usea informantti koki, että yhteisön odotuksia oli vaikea täyttää, vaikka sitä yritti. Ujoille ja hiljaisille julkinen saarnaamistyö saattoi olla hyvin epämiellyttävää. Myös toisella informantilla oli jossain määrin samankaltaisia kokemuksia julkisesta saarnaamistyöstä teini-iässä. Informantilla julkiseen saarnamistyöhön liittyi kelpaamattomuuden ja syyllisyyden tunteita.

Jehovan todistajuus on tuonut mukana sen, että lapsienkin tulisi etsiä tilaisuuksia todistaa eli puhua omasta uskostaan muille. Jos ei uskalla tehdä niin tavallaan siitä jää sellainen syyllisyyden tunne. Muistelin että monissakin konventeissa ja kokouksessa painotettiin sitä, että jos ei varoita muita ihmisiä niin on tavallaan verivelkainen. Eli saa tuomion näiden ihmisten ketkä kuolee sen takia että sinä hyvin todistellut heille niin heidän takiaan saa tuomion. Se tavallaan ruokkii sellaista ajatusta, että on tavallaan itse menetetty tapaus, että ei ole itsestä yhtään mihinkään. Se tavallaan ruokki sitä syvissä vesissä uimista.¹⁴¹

Liike väittää edustavansa Jumalan järjestöä maan päällä. Jehovan todistajien New Yorkissa sijaitseva hallintoelin edustaa liikkeen mukaan Jeesuksen kuvausta uskollisesta ja ymmärtäväisestä orjasta (uskollinen ja viisas palvelija KR 1992, Matt. 25: 45-51)¹⁴². Liikkeen sisällä voi syntyä voimakas yhteisön paine noudattaa liikkeen opetuksia, koska hallintoelimen ajatellaan olevan Jumalan kanava ihmisille. Useat informantit jakoivat hyvin vahvasti Jehovan todistajien opetuksen mukaisen maailmankuvan. Se, että näkee liikkeen Jumalan järjestönä aiheuttaa helposti riittämättömyyden tunteita, jos kokee, ettei pysty elämään järjestön asettaman elämäntavan mukaan.

Eronnut tai erotettu saattoi uskoa Jehovan todistajien maailmankuvaan vielä eroamisen jälkeenkin, mikä aiheutti riittämättömyyden tunteita ja voimakasta ahdistusta. Seuraava informantti syyllisti itseään siitä, ettei kyennyt elämään Jehovan todistajuuteen liitetyn elämän elämäntavan mukaan, mutta ei kyennyt näkemään puutteita yhteisössä tai uskonnossa.

Ei tavallaan ollu siinä kohtaa mitään mitä odottaa tulevaisuudelta, koin että se vika on mussa eikä siinä yhteisössä eikä siin uskonnossa et mä oon vaan huono ihminen, jolla ei oo itsekuria, joka ei pysty siihen elämäntapaan.¹⁴³

Se [maailmankuva] ei siinä samalla muuttunut, ku mie ajattelin, että ne oli tavallaan oikeassa, mutta mie olin vaan kelvoton. Sitten vuosien varrella ... sitten mä niinku tajusin, se niinku käännähti sillain, että hektinen, nehän oli oikeesti niitä pölhöjä. Mutta

¹⁴¹ I3.

¹⁴² Vartiotorni 2013.

¹⁴³ I4.

se vaatii aikaan ja tutustumista sellaiseen aineistoon, joka ei ollut siellä saatavilla tai ei ollu sillä hetkellä saatavilla.¹⁴⁴

Edellinen informantti oli jakanut Jehovan todistajien maailmankuvan vielä liikkeestä eroamisen jälkeen. Vasta kriittisen materiaaliin tutustuminen oli muuttanut käsitystä Jehovan todistajien oikeassa olemisesta.

Useampi informantti koki liikkeen hyvin suorituskeskeisenä, joka lisäsi henkistä kuormittavuutta. Epäonnistuminen uskonnon suorittamisessa saattoi lisätä ulkopuolisuuden kokemusta liikkeen sisällä. Informantti koki, että suorituskeskeisyys ja ulkopuolisuuden kokemukset liikkeen sisällä lisäsi yksinäisyyttä ja masennusta.

Mä luulen, että se [Jehovan todistajuus] on varmaan ruokkinut mun masennusta silloin, ku mä oon ollut siellä. Sehän on semmoista suorittamista. Sitten kun ei pysty suoriutumaan ja kokee itensä ulkopuoliseksi jo siellä järjestössä se tavallaan syventää yksinäisyyttä ja masennuksia.¹⁴⁵

Sä oot hyvä vaan silloin ku sä suoritat niitä sääntöjä mitä siellä on. Ja jos sä oot omanlaisesi ihminen niin sä et kelpaa. Siitä pois oppiminen on mulle kanssa ollu semmoinen iso asia.¹⁴⁶

Yksi informantti koki, että Jehovan todistajuus on vaikuttanut elämänhallintaan masennuksen kautta.

On se varmaan masennuksen kautta. Siitä on oppinut pois siitä itsensä rankaisemisen ajattelusta tai siitä että on ihan sysipaska.¹⁴⁷

Edellisellä informantilla kelpaamattomuuden tunteita oli aiheuttanut se, ettei hän pystynyt täyttämään Jehovan todistajuuteen tai Jehovan todistajaan liittyvää ihannekuva.

Kun ei onnistunut siinä todistajuudessa. Kenttätyö ja se että näki sen hirveen kuilun sen välillä mitä oli se semmoinen esitelty ihannetila. Semmoinen joku tienraivaaja, ylihengellismielinen tyyppi, joka kertoo jatkuvasti kenttäkokemuksia. Sit kun se hakee Beteliin vapaaehtoiseksi ja vapaa muotoisesti todistelee jossain junassa ohikulkijoille. Sit näkee itensä jossain suurin piirtein nolona korvat punaisena, kun joku työkaveri kuuntelee jostain radiosta, että Jehovan todistajat on sitä ja tätä mennyt tekemään, että mikä helevetti näitä vaivaa. Ja sitte ite on vaan hiljaa nurkassa. Jotenkin kelvottomuuden tunne oli siellä.¹⁴⁸

¹⁴⁴ I10.

¹⁴⁵ I3.

¹⁴⁶ I5.

¹⁴⁷ I3.

¹⁴⁸ I3.

Myös se, ettei pystynyt täyttämään liikkeen seksuaalisuuteen liittyviä normeja saattoi aiheuttaa voimakasta häpeää ja riittämättömyyden tunnetta erityisesti nuorena. Seksuaalisuus on minuudelle hyvin herkkää aluetta, jota liike pyrkii kontrolloimaan. Yksi informantti oli joutunut teini-ikäisenä selvittämään neitsyyden menettämistä ja siihen liittyviä syitä seurakunnan vanhimille. Tämä oli aiheuttanut voimakasta häpeää ja masennuksen syvenemistä.

Samalla kun yhteisön odotuksia oli vaikea täyttää, liikkeessä oli riski joutua karteiksi. Ainakin kaksi informanttia koki, että karttaminen ja siihen liittyvät vaikeat hylkäämiskokemukset olivat yhteydessä masennukseen.

Koko ajan on joutunut elämään sen pelon kaa et, jos ei elä tietyn lailla tai miellytä sitä yhteisöä nii suljetaan kokonaan yksin.¹⁴⁹

Edellinen informantti koki, että avun hakeminen mielenterveydellisiin ongelmiin ei ollut täysin hyväksyttyä, koska yhteisön asioista ei saisi puhua avoimesti ulkopuoliselle.

Esimerkiksi psykiatrilla käyminen oli vähän huono juttu, koska et sais puhua yhteisön asioista ulkopuoliselle niin avoimesti ja kaikkee tämmöstä. Sit oli vaikeeta saada apua niihin mielenterveysongelmiin ja sit vanhemmat vähätteli sitä.¹⁵⁰

Jehovan todistajien uskonnollinen kuvasto on hyvin graafista tai voimakkaita mielikuvia herättävää. Liikkeen opetuksessa maailma on Saatanan vallassa, ja demonit esitetään hyvin todellisina henkiolentoina. Harmageddonissa hyvät pelastetaan ja pahat tuhotaan. Useampi informantti mainitsi demonien pelon tai Harmageddonin pelon.

Ja sitten tietysti eroomisvaihe. Siinä on tietysti ne akuutit paineet mitä siitä tulee, että pelkotilat. Siinä joutuu voittamaan tavallaan ne semmoiset istutetut pelot just niinku luopiomateriaalia vastaan ja sitten se demonien ja pahojen henkivoimien pelko on tietysti yksi, mikä kummitelee siellä taustalla siin eron vaiheessa. Voisin sanoa, että jonkin verran vaikuttanut [psykkisiin ongelmiin].¹⁵¹

Mä oon nähnyt kaikkee unii siit et harmagedon tuli ja mä en päässykään paratiisiin et, ku mä olinkin huono ihminen kaikki tälläsii. Silloin ku mä oon ollut semmonen malli jitee¹⁵² ni sitten ehkä ei pelottanut asiat nii paljoo, mutta

¹⁴⁹ I4.

¹⁵⁰ I4.

¹⁵¹ I3.

¹⁵² Jiitee on puhekielinen ilmaisu Jehovan todistajista.

mä oon aina kokenut syyllisyyttä et mä oon huono ihminen, vaikka mä olisin ollu ns rivitodistaja.¹⁵³

Jehovan todistajuudella on voinut olla pitkäkestoisia vaikutuksia mielen hyvinvointiin. Lapsuus ja nuoruus ovat tärkeää aikaa minuuden ja identiteetin kehitykselle. Kelpaamattomuuden tunteet yhteisön tai omien vanhempien edessä jättävät helposti pitkäkestoisen jäljen mieleen. Osalla informanteista Jehovan todistaja -tausta vaikutti edelleen, vaikka erosta on kulunut vuosia tai jopa vuosikymmeniä.

Ilman muuta se [Jehovan todistajuus] vaikuttaa edelleen. Siinä on joku semmoinen juttu, että ei oo täyttänyt jotakin odotuksia, mitä on ollut olemassa ja sulle ei oo ikinä sanottu sitä. Sinun isä tai äiti ei oo ikinä sanonut sulle, että sinä olet hyvä. Siinä on jotakin semmoista. Okei, vaikka niinku järjen tasolla tietää, että eihän siinä ei oo mitään tolkkua siinä, että mitä on odotettu ja sitä ei oo täyttänyt, sillain aivan sama. Joku siinä on, joka on jäänyt sieltä [uskonnosta] semmoinen riittämättömyyden tunne.¹⁵⁴

Jehovan todistajuus saattoi myös tarjota identiteetin, käsityksen maailmasta ja omasta paikasta siinä. Identiteetti saattoi olla omaksuttu ulkoapäin yhteisöstä tai omilta vanhemmilta. Oman ja uuden identiteetin rakentaminen on voinut olla vaikea ja pitkäkestoinen prosessi.

5.6 Tulosten tulkinta ja osattomuutta aiheuttavat taustatekijät

Yhteiskunnallinen osallisuus on moniulotteinen ilmiö. Osallisuus on ajassa muuttuva prosessi ja siihen liittyy kokemus kuulumisesta yhteiskuntaan. Kaikki informantit olivat kokeneet enemmän tai vähemmän voimakkaita ulkopuolisuuden ja irrallisuuden kokemuksia. Usealla informantilla ulkopuolisuus oli yleinen elämäkokemus. Informanteissa oli eroa siinä, kuinka paljon ulkopuolisuuden ja irrallisuuden kokemukset liittyivät yhteiskuntaan. Tässä näkyy myös osallisuuden ja eroprosessin ajallinen ulottuvuus. Voimakkaimmillaan ulkopuolisuuden tunne suhteessa yhteiskuntaa on ollut eron aikaan ja sen jälkeen. Tähän on voinut vaikuttaa eron läheisyys, jolloin eronneella on voinut olla voimakkaampi Jehovan todistajuuteen liittyvä identiteetti. Kahdella informantilla Jehovan todistaja -tausta oli jäänyt selvemmin taakse, mihin vaikutti ajallinen etäisyys.

¹⁵³ 14.

¹⁵⁴ 110.

Valtaosalla informanteista oli deprivatiota tai puutetta ainakin jollain osallisuuden ulottuvuudella. Tyypillisesti puute liittyi sosiaalisiin suhteisiin. Ulkopuolisuuden kokemukset, liikkeessä koettu luottamuksen menettäminen muihin ihmisiin ja karttaminen vaikeuttivat ihmissuhteiden luomista. Karttamiseen liittyvät hylkäämisen kokemukset olivat vaikeuttaneet osalla informanteista ystävyysuhteiden ja parisuhteiden muodostamista. Usealla informantilla oli yksinäisyyden kokemuksista.

Osa informanteista koki vierautta järjestöihin tai poliittisiin liikkeisiin. Organisaatorakenteet ja ajattelun yhdenmukaistaminen vaikeuttivat poliittista toimijuutta. Yksi informanteista oli kieltäytynyt vaaliehdokkuudesta, koska hän koki puolueet liian kontrolloivana taustansa vuoksia. Lievimmillään poliittinen passiivisuus oli seurausta siitä, että henkilöllä ei ollut kokemusta poliittisesta toimijuudesta, kuten äänestämisestä.

Mahdollisuuksissa vaikuttaa oman elämän kulkuun vaikutti olevan vähiten puutetta. Tätä voidaan tulkita niin, että informantit olivat ottaneet elämänsä takaisin haltuun, vaikka irtautumiseen on voinut liittyä hyvin vaikeita kokemuksia ja ratkaisuja entisen elämän jättämisestä. Informantit olivat joutuneet pohtimaan omaa maailmankuvaa, identiteettiä ja menneisyyttä, mikä on kasvattanut itsetuntemusta. Useat informantit korostivat omaehtoista ajattelua ja vapautta irtautumisen jälkeen. Näitä prosesseja voidaan kuvata käsitteellä voimaantumisen.

Kolmen informantin tapauksessa voidaan puhua osattomuudesta ja syrjäytymisestä. Näiden kolmen informanttien kautta Jehovan todistajuuden osattomuutta aiheuttavat tekijät tulivat selvimmän esiin. Näitä tekijöitä ovat koulutuskielteisyys ja siihen liittyvät vaikeudet kiinnittyä työelämään. Toinen edelliseen vaikuttava huomattava taustatekijä oli mielenterveyden häiriöt. Mielenterveydelliset häiriöt ja työmarkkinaongelmien yhteisvaikutus altisti syrjäytymiselle ja lisäsi toimeentuloon liittyviä vaikeuksia.

Mielenterveyden häiriöihin liittyi voimakkaat kokemukset kelpaamattomuudesta ja itsearvostuksen puute. Useissa informanteissa liike oli synnyttänyt kelpaamattomuuden tunnetta, joka oli hyvin pitkäkestoista ja pysyvää. Itsearvostuksen puute johtui liikkeen suorituskeskeisyydestä ja vaikeuksista noudattaa sen normeja ja sääntöjä. Karttamiseen liittyvät vaikeat kokemukset syvensivät näitä tunteita. Jehovan todistajuudessa on piirteitä, jotka altistavat epäterveelle uskonnollisuudelle ja voivat synnyttävät jäsenissä henkistä pahoinvointia.

Aini Linjakumpu määrittelee kolme tekijää, jotka altistavat epäterveelle uskonnollisuudelle ja hengelliselle väkivallalle. Näitä ovat autoritaarisuus, yhteisöllinen eksklusiivisuus ja uskonelämän tiukkuus: kuriyhteisöllisyys.¹⁵⁵ Nämä tekijät ja liittymäkohdat Jehovan todistajuuteen on esitetty tarkemmin liitteessä 3. Seuraavassa tarkastellaan Linjakummun eräitä keskeisiä epäterveelle uskonnollisuudelle ja hengelliselle väkivallalle altistavia taustatekijöitä, jotka voivat lisätä entisten todistajien osattomuuden kokemuksia.

Liikkeenä Jehovan todistajat on eksklusiivinen eli poissulkeva. Liikkeen kirjallisuuden mukaan Jehovan todistajat edustavat tosi uskontoa, joka ennallistettiin 1800-luvun loppupuolella Charles Russelin toimesta¹⁵⁶. Yhteisön identiteetti muodostuu oman yhteisön puhtaudesta ja oikeudellisuudesta, ja yhteisöä vastaan asettuu muun maailman pahuus. Linjakummun mukaan eksklusiivisuuteen liittyy yhtenäisen kollektiivisen identiteetin, ideologian ja toimintakulttuurin luominen. Jehovan todistajalla voi olla hyvin voimakas ryhmäidentiteetti, joka vahvistaa jäsenten sitoutumista yhteisöön, mutta vaikeuttaa siitä irtautumista. Lapsella ja nuorella on luontainen taipumus miellyttää vanhempiaan ja yhteisöä, jossa he ovat kasvaneet. Jehovan todistajuudesta ja vanhemmilta lapsuudessa ja nuoruudessa omaksuttu voimakas ryhmäidentiteetti on voinut vaikeuttaa informanttien liikkeestä irtautumista ja aiheuttaa irrallisuuden kokemusta suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan.

Informantit olivat kokeneet liikkeessä voimakasta riittämättömyyden tunnetta, joka liittyi yhteisön normien ja sääntöjen noudattamiseen. Jehovan todistajuuteen liittyvän ihannekuvan täyttäminen oli vaikeaa, mikä synnytti voimakasta syyllisyyttä. Linjakummun mukaan kuriyhteisöissä normeista ja säännöistä muodostuu elämäntapakoodisto, joka voi olla sisäisesti ristiriitainen tai epäkoherentti ja sitä usein mahdotonta noudattaa täydellisesti. Jehovan todistajuudessa voi nähdä tämänkaltaista elämäntapakoodistoa. Liikkeen opetukset kattavat käytännössä kaikki elämänalueet, ja liikkeen kirjallisuudessa esitetään ja kuvaillaan, millainen käytös on Jehovan todistajalle sopivaa. Liike on esimerkiksi kontrolloinut voimakkaasti seksuaalisuutta. 1970-luvun alkupuolella liike kielsi tietyt aviopuolisoiden välisen seksuaalisen stimuloinnin, esileikin ja yhdynnän, mutta myöhemmin vuonna 1978 hallintoelin päätti, että ettei

¹⁵⁵ Linjakumpu 2015, 74-85.

¹⁵⁶ Ronimus 2011, 102.

aviopuolisoiden väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen ole syytä puuttua¹⁵⁷. Kuitenkin vuonna 1983 liike muutti kantaansa, ja tietynlainen aviopuolisoiden välinen seksuaalisuuden toteuttaminen on erotusperuste¹⁵⁸. Esimerkiksi tässä opissa on ollut ajallista vaihtelua ja epämääräisyyttä. Linjakummun mukaan oppien epämääräisyys synnyttää pelkoa, syyllisyyttä ja epävarmuutta eikä yhteisön jäsen voi olla varma tekojensa oikeellisuudesta. Sääntöjen noudattamattomuuteen liittyvä kuritus voi olla hajautettua ja siihen liittyy kollektiivinen ulottuvuus. Hajautetussa kurituksessa toiset uskovaiset osallistuvat uskovan elämän arviointiin. Jehovan todistajuudessa toisen jäsenen vakavat synnit tulisi kertoa seurakunnan vanhimille, jos henkilö ei sitä itse tee¹⁵⁹. Vanhimilla on myös valta erottaa jäsen, josta ilmoitetaan seurakunnalle. Katumaton seurakunnan jäsen erotetaan, mikä johtaa yhteisön karttamiseen.¹⁶⁰

Jehovan todistajuudessa on monia kuriyhteisön piirteitä. Tämä on voinut johtaa siihen, että todellista itseä ei haluta tai kyetä paljastamaan yhteisössä. Tämä johtuu tunteesta, ettei pysty täyttämään yhteisön sääntöihin ja normeihin liittyviä odotuksia ja toisaalta siitä, että pelkää yhteisön sanktiota. Tämä on voinut synnyttää informanteissa ulkopuolisuuden kokemusta jo yhteisön sisällä. Jos ihminen on kasvanut tämän kaltaisessa yhteisössä, ulkopuolisuuden ja irrallisuuden kokemus on voinut jatkua irtaantumisen jälkeen aikuisuudessa.

¹⁵⁷ Ronimus 2011, 128.

¹⁵⁸ Holden 2004, 32.

¹⁵⁹ Vartiotorni 1981 1/11, 23.

¹⁶⁰ Linajakumpu 2015, 82-85.

6 Johtopäätökset

Yhteiskunnalliselle osallisuudelle ei ole täysin tyhjentävää määritelmää. Jos osallisuus nähdään syrjäytymisen vastinparina, tulosten mukaan syrjäytymiselle altisti erityisesti koulutuskielteisyys ja mielenterveyden häiriöt. Jehovan todistajuudessa on tekijöitä, jotka altistavat epäterveelle uskonnollisuudelle ja psyykkisille ongelmille. Mielenterveyden häiriöihin vaikutti erityisesti karttaminen lähisuhteissa ja voimakkaat kelpaamattomuuden ja syyllisyyden tunteet liikkeessä. Kuten syrjäytymisessä yleensäkin, erilaisten tekijöiden yhteisvaikutus ja vaikeuksien kasaantuminen edesauttaa syrjäytymistä.

Ilmiön ongelmallisuutta lisää erityisesti kaksi tekijää. Ensinnäkin tulosten mukaan negatiiviset vaikutukset yksilön hyvinvointiin ovat olleet hyvin pitkäkestoisia, ja osa vaikutuksista altistaa yhteiskunnalliselle osattomuudelle. Usea entinen jäsen oli hakenut ulkopuolista apua esimerkiksi terapian muodossa, ja suurella osalla informanteista oli ollut itsetuhoisia ajatuksia ainakin jossain vaiheessa irtautumisprosessia. Toinen ongelmallinen tekijä on se, että liikkeeseen liitytään kasteen kautta monissa tapauksessa teininä tai jopa lapsena. Lapsuus ja nuoruus on kehitykselle tärkeää aikaa, eikä nuori välttämättä ymmärrä tai näe liikkeeseen liittymisen seurauksia, kuten karttamista. Tutkimuksen tulosten vertailu aikuisiällä kääntyneisiin avaa lisätutkimuksen mahdollisuuksia.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

10 haastattelua. Tekijän hallussa, Tampere

Lehdet

Vartiotorni 1972 1/10, s 453. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1972527?q=naisen+asema&p=par#h=5>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 1981 1/11, s.23. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1981646?q=synnintekij%C3%A4&p=par> Viitattu 31.8.2020.

Herätkää 1985 22/6, s. 18. <https://www.jw.org/fi/kirjasto/lehdet/g201402/>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 1984 1/7 s. 7–8. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1984241>, viitattu 1.8.2020

Vartiotorni 1991 1/2, s. 25 <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1992086?q=osa-aikaty%C3%B6&p=par>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 1991 1/12 s.13. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1991882?q=toosi+uskonto&p=par>, viitattu 11.4.2020

Vartiotorni 1993 15/4, s 22. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1993285>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 1993, 15/9, s. 29–30. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1993687>, viitattu 31.8.

Vartiotorni 1997 1/11 s.13-14. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1997803?q=osa+maailmaa&p=par>, viitattu 11.5.2020

Vartiotorni 2006 15/7, s 31. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2006528?q=vakava+synti&p=par>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 2007 1/15 s.20. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2007045#h=1:0-33:0>, viitattu 1.8.2020

Vartiotorni 2008 15/4, s 4-5. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2008281>, viitattu 30.8.2020.

Vartiotorni 2009 15/2, s28. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2009123?q=uskollinen+ja+yymm%C3%A4rt%C3%A4v%C3%A4inen+orja&p=par#h=23>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 2010 15/5 s. 12–13. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2010362?q=mies+on+naisen+p%C3%A4%C3%A4&p=par>, viitattu 31.8.2020.

Vartiotorni 2013 7/13.

<https://www.jw.org/fi/kirjasto/lehdet/w20130715/kuka-on-uskollinen-ymm%C3%A4rt%C3%A4v%C3%A4inen-orja/>, viitattu 11.5.2020.

Vartiotorni 2013 15/10, s. 15.

<https://www.jw.org/fi/kirjasto/lehdet/w20131015/palvelkaa-jehovan-orjina/>, viitattu 30.8.2020.

Vartiotorni 2015 15/8, s. 25. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2015606?q=huono+seura&p=par>, viitattu 31.8.2020.

Elektroniset lähteet

JW.ORG 2019. Miten paljon Jehovan todistajia on maailmassa?

<https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/usein-kysytty%C3%A4/miten-paljon-jehovan-todistajia/> Viitattu 2.8.2020

Kirjallisuus

Allardt, Erik 1976. Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study. *Acta sociologica*, 19(3), 227-239.

Allardt, Erik 1993. Having, loving, being: An alternative to the Swedish model of welfare research. *The quality of life*, 8: 88-95.

Gretschel, Anu 2002. *Kunta nuorten osallisuusympäristönä: nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin*. No. 85. Jyväskylän yliopisto.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. *Tutki ja kirjoita*. Tammi

Holden, Andrew 2004. *Jehovah's Witnesses. Portrait of a Contemporary Religious Movement*. London and New York: Routledge.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Linjakumpu, Aini 2015. *Uskonnon varjot: Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Vastapaino.

- Leemann, Lars, Kuusio Hannamari & Hämäläinen Riitta-Maija 2015. *Sosiaalinen osallisuus*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Miten pysyä Jumalan rakkaudessa?* 2019. Vantaa: Jehovan todistajat.
- Moisio, Pasi 2006. Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 71(6), 639-645.
- Nivala, Elina & Ryynänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, 14(21), 9-41.
- Norris, Pippa & Inglehar Ronald 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajula, Elina. 2014. Pajula, Elina: Tositarinoita osallisuudesta. S. 11. Teoksessa Jämsén, Arja, & Pyykkönen, Anne (toim.): *Osallisuuden jäljillä*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys, 2014.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.): *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylän ammatikorkeakoulun julkaisuja 156.
- Ronimus, Seija 2011. *Vartiossa maailmaa vastaan. Tutkimus Jehovan todistaja – yhteisöstä eronneiden kokemuksista*. Turku: Suomen yliopistopaino Oy.
- Ruoho, Aila 2010. *Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Käytännöllisen teologian Pro gradu –tutkielma. HYTTK.
- Ruoho, Aila 2015. *Vartiotornin varjossa. Toisenlainen totuus jehovantodistajuudesta*, Jyväskylä: Atena Kustannus OY.
- Rayner Steve 1982. The Perception of Time and Space in Egalitarian Sects: A Millenarian Cosmology. – Douglas, Mary (toim.) *Essays in the Sociology of Perception*. London, Boston and Henley: Routledge & Kegan Paul, 247–274.
- Sarajärvi & Tuomi 2017. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Teorialähtöinen sisällönanalyysi 4.4.4.
- Reimer, Bill 2014. Social Exclusion in a Comparative Context. *Sociologia Ruralis* 44 (1), 76-94.
- Siitonen, J. 1999. *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulun yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Acta Universitatis Ouluensis, Scientiae Rerum Socialium E 37
- THL 2015. *Osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015112318542>. Viitattu 31.8.2020.

Tilastokeskus 2020. *Väestörakenne*. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen iän ja sukupuolen mukaan.

Timonen, Jukka 2013. *Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämänkertomuksissa*. Suomen kansantietouden tutkijain seura.

Uskonnot Suomessa –hanke 2020. *Jehovan todistajat*.
<http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view.php?orgId=87>, viitattu 31.8.2020.

Wright, Stuart. 1998. Leaving New Religious Movements: Issues, Theory, and Research. *Falling from the Faith. Causes and Consequences of Religious Apostasy*. Ed. David G. Bromley. Newbury Park: SAGE Publications.

Zimmerman, Marc A. 1995. Psychological Empowerment: Issues and Illustrations. *American Journal of Community Psychology* 23 (5), 581–599.

Liite 1

..

HAASTATTELUPYYNTÖ

Teen pro gradu -tutkielmaa entisten Jehovan todistajien yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Koetko olevasi osa yhteiskuntaa vai koetko ulkopuolisuutta? Onko koulutuskielteisyys vaikuttanut työn saantiin tai taloudelliseen asemaasi? Onko liikkeestä irtautuminen aiheuttanut psyykkisiä ongelmia ja kokemusta yhteiskunnallisesta osattomuudesta? Tutkielmassa pyritään vastaamaan näihin kysymyksiin. Aineiston helpomman käsittelyn takia haastattelut nauhoitetaan. Aineistoa käsitellään luottamuksellisesti.

Haastattelut voidaan toteuttaa pääkaupunkiseudulla tai Tampereella ja tarpeen vaatiessa Etelä-Suomen alueella. Jos haluat osallistua tutkimukseen, voit lähettää sähköpostia osoitteeseen heikki.palviainen@helsinki.fi tai lähestyä Facebookin yksityisviestillä. Lisätietoa tutkimuksesta saa myös puhelimitse numerosta *** - *****.

Tutkielma tehdään Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan käytännöllisen teologian laitokselle.

Ohjaajana toimii Maija Penttilä (maija.t.penttila@helsinki.fi).

Ystävällisin terveisin,
Heikki Palviainen
Väitöskirjatutkija (taloustiede, KTM, TK)

Liite 2

Kysymysrunko

Yhteiskunnallinen osallisuus on laaja aihe. Siihen liittyy tunne kuulumisesta yhteisöön tai yhteiskuntaan. Osallisuus tuo merkitystä ja hyvinvointia elämään. Kokemus osallisuudesta voi syntyä työn, opiskelun, harrastusten, poliittisen toiminnan tai järjestötoiminnan avulla. Osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastakohtana. Syrjäytymiseen liittyy ihmissuhteisiin, taloudelliseen toimeentuloon ja terveyteen liittyviä ongelmia.

Alla on apukysymyksiä haastattelua varten. Tarkoituksena ei ole, että haastattelussa noudatetaan orjallisesti kysymysrunkoa. Tavoitteena on, että voit vapautuneesti kertoa itsellesi tärkeitä ja merkityksellisistä asioista.

Yhteiskunnallinen osallisuus

- Koetko ulkopuolisuutta yhteiskunnassa?
 - Koetko kuuluvasi valtavirtaiseen kulttuuriin vai koetko ulkopuolisuutta? Koetko, että sinulla on vähemmistöidentiteetti?
- Onko Jehovan todistajuus ja siitä irtautuminen vaikuttanut taloudelliseen asemaasi?
 - Onko koulutuskielteisyys vaikuttanut työn saantiin tai taloudelliseen asemaasi?
 - Jehovan todistajat haluavat erottautua valtavirtaisesta kulttuurista, ja uskonnon harjoittaminen on elämäntapa. Halusitko käyttää enemmän aikaa uskonnon harjoittamiseen kuin työhön, ja onko tämä vaikuttanut nykyiseen toimeentuloosi?
- Oletko poliittisesti aktiivinen?
 - Kuinka usein olet äänestänyt viimeisissä vaaleissa?
- Oletko mukana järjestötoiminnassa tai harrastatko aktiivisesti?

Terveys

- Onko liikkeestä irtautuminen aiheuttanut psyykkisiä ongelmia?
 - Onko ihmissuhteiden katkeaminen tai viilentyminen aiheuttanut psyykkisiä ongelmia?
 - Ovatko maailmankuvalliset muutokset aiheuttaneet psyykkisiä ongelmia irtautumisen jälkeen?
 - Onko liikkeestä irtautuminen vaikuttanut elämänhallintaan?
 - Koetko yksinäisyyttä?

Liite 3

Osa epäterveeseen uskonnollisuuteen liittyvistä tekijöistä voiva vaikuttaa yhteiskunnallisen osallisuuden kokemiseen. Aini Linjakumpu määrittelee kolme

tekijää, jotka altistavat hengelliselle väkivallalle. Näitä ovat autoritaarisuus, yhteisöllinen eksklusiivisuus ja uskonelämän tiukkuus: kuriyhteisöllisyys.

Autoritaarisissa yhteisöissä johtajat määrittelevät liikkeen opit ja toimintatavat. Johtajien auktoriteetti perustuu erehtymättömyydelle, joka on jollain tavalla jumalallista alkuperää. Johtajat näyttäytyvät välittäjinä, jotka tuovat jumalallisen tahdon ihmisten ja liikkeen jäsenten tietoisuuteen. Jehovan todistajien oppiin kuuluu, että liike edustaa maanpäällistä Jumalan järjestöä. New Yorkissa sijaitseva hallintoelin, ja sen ainoastaan miehistä koostuvat jäsenet ovat Jumalan kanava ihmisille. Hallintoelin edustaa liikkeen mukaan Jeesuksen kuvausta uskollisesta ja viisaasta orjasta (KR 1992). Liikkeen jäseniä olemaa täysin yhteistoiminnassa orjaluokan ja sitä edustavan hallintoelimen opetuksen kanssa.

Orjaluokan kuunteleminen merkitsee sitä, että olemme täysin yhteistoiminnassa sen hallintoelimen kanssa.¹⁶¹

Auktoriteettiasemaa pidetään yllä vaalimalla yksimielisyyttä, ehkäisemällä kritiikkiä ja suhtautumalla ulkopuoliseen kritiikkiin väheksyvästi. Toisinajattelu sensuroidaan joko jäsenen toimesta vapaaehtoisesti tai siihen liittyy yhteisön painostus. Jehovan todistajissa liikkeen julkinen kritisointi voi johtaa vanhinten puhutteluun, erottamiseen ja ihmissuhteiden menettämiseen.¹⁶²

Toinen hengelliselle väkivallalle altistava tekijä on yhteisöllinen eksklusiivisuus eli yhteisöllinen poissulkevuus. Linjakummun mukaan tähän liittyy ylikorostunut yhteisömentaliteetti, joka liittyy yhteisön itseriittoisuuteen sekä jännitteinen suhde ulkopuoliseen maailmaan. Yhteisöllisyyttä rakennetaan yhtenäiskulttuurilla ja yksimielisyydellä, mikä voidaan saavuttaa liikkeen opetuksella ja julkaisuilla, puhetavalla tai rituaaleilla. Uskonnollinen yhteisö on ensisijainen muihin yhteisöihin nähden ja se näyttäytyy ainoana yhteisönä, joka pelastuu. Yhteisön identiteetti muodostuu oman yhteisön puhtaudesta ja oikeudellisuudesta, ja yhteisöä vastaan asettuu muun maailman pahuus. Jehovan todistajien opissa ja kirjallisuudessa korostuu yhteisön totuus, ja muu maailma on Saatanan vallassa. Ulkopuolisen maailmaan suhtaudutaan epäilevästä ja se uhkaa uskovaisten puhtautta ja olemassaoloa. Yhteisöön liittyy eristäytymistä ja

¹⁶¹ Vartiotorni 2009 15/2, 28

¹⁶² Linjakumpu 2015, 74-78.

sosiaalisia kontakteja rajoitetaan omaan yhteisöön. Jehovan todistajissa ei pidetä suotavana ystäväystymistä tai seurustelua maailmallisten kanssa, ja siihen liitetään huono seura. Eksklusiivisuuteen liittyy yhtenäisen kollektiivisen identiteetin, ideologian ja toimintakulttuurin luominen. Jehovan todistajalla voi olla on hyvin voimakas ryhmäidentiteetti, joka vahvistaa jäsenen sitoutumista yhteisöön, mutta vaikeuttaa siitä irtautumista.¹⁶³

Kolmas hengelliselle väkivallalle altistava tekijä on uskonelämän tiukkuus ja kuriyhteisöllisyys. Kuriyhteisöissä jäsenten elämää määrittävät tiukat säännöt, käyttäytymismallit ja normit, joiden noudattamista seurataan ja joiden rikkomisesta seuraa sanktio. Kuriyhteisöllisyys perustuu toisaalta selkeisiin sääntöihin ja helposti noudatettaviin normeihin. Toisaalta säännöissä ja normeissa voi olla myös epämääräisyyttä ja niissä on tilaa tulkinnoille. Sääntöjen ei tarvitse olla painettua tekstiä, vaan ne tulevat ilmi erilaisissa yhteisön toimintatavoissa, hierarkioissa ja käytännön toiminnassa. Säännöistä muodostuu elämäntapakoodisto, joka voi olla sisäisesti ristiriitainen tai epäkoherentti ja sitä usein jopa mahdotonta noudattaa täydellisesti. Jehovan todistajuudessa on tämänkaltaista elämäntapakoodistoa. Liikkeen opetukset kattavat käytännössä kaikki elämänalueet, ja liikkeen kirjallisuudessa esitetään ja kuvaillaan, millainen käytös on Jehovan todistajalle sopivaa. Tämä voi liittyä esimerkiksi pukeutumiseen, musiikin kuuntelemiseen, itsetyydytykseen tai seksuaaliseen kanssakäymiseen. Liikkeen kirjallisuudessa on esimerkiksi yhdistetty rap-musiikki ja heavy metalli Saatanan suunnitelmaksi¹⁶⁴.¹⁶⁵

Oppien epämääräisyys synnyttää pelkoa, syyllisyyttä ja epävarmuutta eikä yhteisön jäsen voi olla varma tekojensa oikeellisuudesta. Jehovan todistajuudessa on eritasoisia väärintekoja, ja osa kuten esiaviollinen seksi luokitellaan vakavaksi väärinteoksi, mutta pornografian katselu välttämättä edellyttä vanhinten kutsumista koolle.¹⁶⁶ Tähän epävarmuuteen liittyy se, että vaikeuksissa jäsen syyllistää itseään eikä välttämättä näe yhteisöön liittyviä ongelmia. Kuriyhteisöissä uskonelämän tiukkuuteen liittyy myös täydellisyyden tavoittelu uskonelämässä. Tähän voi liittyä se, että pelastus saavutetaan teoilla. Täydellisyyden tavoittelulla voidaan tavoitella myös yhteisön hyväksyntää. Oppi ja elämäntapa eivät ole vapaaehtoisia vaan nähdään osoituksena oikeasta uskosta.

¹⁶³ Linjakumpu 2015, 79-81.

¹⁶⁴ Vartiotorni 1993 15/4, 22

¹⁶⁵ Linjakumpu 2015, 83-84.

¹⁶⁶ Vartiotorni 2006 15/7, 31

Yhtenäinen pukeutuminen, kielenkäyttö ja tunnistetun elämäntavan noudattaminen osoittavat kuulumisesta yhteisöön. Kuriyhteisöissä myös hengellistään hyvin monenlaiset asiat, jolloin ne pyritään näkemään uskonnollisen tulkintakehikon kautta. Jehovan todistajat eivät pidä sopivana useiden juhlapäivien viettoa, joihin kuuluu esimerkiksi äitien päivä. Ihmisen elämäntavan, käyttäytymisen ja sosiaalisten suhteiden tiukka valvonta voi olla jopa konfliktissa ihmisen perusoikeuksien kanssa.¹⁶⁷

Kuriyhteisöissä kuri ei liity pelkästään jäsenen henkilökohtaiseen elämään vaan siinä on kollektiivinen ulottuvuus. Kuri voi olla hajautettua, jolloin toiset uskovaiset osallistuvat uskovan elämän arviointiin. Jehovan todistajuudessa toisen jäsenen vakavat synnit tulisi kertoa vanhimmille, jos henkilö ei sitä itse tee. Vanhimmillä on myös valta erottaa jäsen, josta ilmoitetaan seurakunnalle. Tällöin jäsenen status vaihtuu erotetuksi ja yhteisö voi alkaa karttamaan häntä.

Jokaisen synnistä tietoisien kristityn pitäisi kannustaa väärintekijää kääntymään pois erheestään ja etsimään tarvitsemaansa hengellistä apua. Jos väärintekijä ei vielä kukaan mene vanhinten luo, niin jonkun muun kristityn pitäisi saattaa asia heidän tietoonsa, niin että he voivat antaa tarvittavaa apua. Kaikkien kristittyjen pitäisi haluta ”käännyttää syntinen takaisin hänen tiensä erheestä” ja siten ”pelastaa hänen sielunsa kuolemasta”. – Jaak. 5:19, 20.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Linjakumpu 2015, 82-85.

¹⁶⁸ Vartiotorni 1981 1/11, 23.